

6923

Tracy
Lepidoptera
A

9807.825

9(47.925)

Q-47

1934

19 AUG 2006

ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

ՀԱՅՈՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐՐ. Ա. ՏԱՐՐ

Դ. ՏՊԱԿԻՈՒԹԻՒՆ

ՏՊԱՐԱՆ «ՄԵՍՐՈՊ»

ԲԱԻԼՈՎՕ ՍՈՖԻԱ

1934

9(47-929)

Դ-47

6923

3

ԳԼՈՐԻ ՄԵՍՐՈՊ

ՀԱՅՈՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐՐ. Ա. ՏԱՐՐ

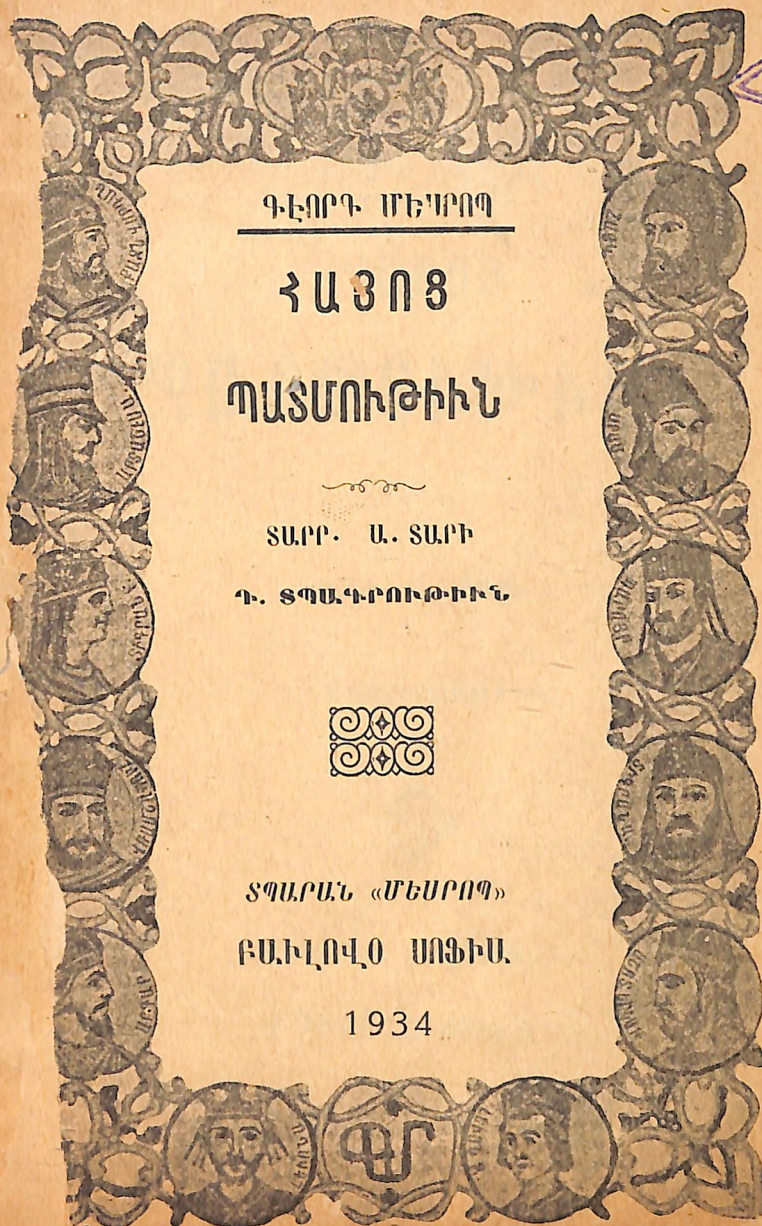
Դ. ՏՊԱԿՐՈՒԹԻՒՆ

ՏՊԱՐԱՆ «ՄԵՍՐՈՊ»

ԲԱԻԼՈՎՕ ՍՈՖԻԱ

1934

9(47.925)

9-47

1905 . 19 AUG 2011

ԳԵՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

ՀԱՅՈՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐՐ . Ա . ՏԱՐԻ

Դ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՏՊԱՐԱՆ «ՄԵՍՐՈՊ»

ԲԱԻԼՈՎՈ ՍՈՖԻԱ

1935

16.04.2013

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ (ՈՒՍՈՒՑԻԶՆԵՐՈՒՆ)

Անշուշտ դասագրքի մը յառաջաբանը ընդհանրապէս յայտարարութիւն մը կ'ըլլայ անոր մէջ մը չակուած ծրագրին և դասագրքի գործածութեան տեսակէտով հեղինակի ցուցումներու մասին : Այս հայեցակէտով երկու խօսք կ'ուզենք ընել և մենք :

Հայոց Պատմութեան դասագրքերը շատ կան և կրնան ելնել հարկաւ : Բայց ինչպէս ամէն դասագրքի, Հայոց Պատմութեան նոր դասընթացը մըն ալ, որ իր նախընթաց նմաններն ունի, գոյութեան իրաւունք ունենենալու համար անհրաժեշտ է որ իր նախորդներուն վրայ ունենայ առաւելութիւններ, նորութիւններ ու նոյնիսկ գերազանցութիւններ : Մենք չենք դիտեր թէ մեր այս ձեռնարկին ո՛րքան առաւելութիւններ կամ նորութիւններ պիտի գրանեն ուրիշներ, սակայն համոզուած ենք որ անպայման պիտի ունենայ ան այդ առաւելութիւններէն, մանաւանդ նորութենէն բաւական բան : Առանց այդ համոզումին ու գիտակցութեան չպիտի ուզէինք գրել ձեռք առնել, լոկ շահու ակնկալութեամբ :

Հասարակութեան ծանօթ իրողութիւն մըն է այլ եւս որ մեր պատմութիւնը այս վերջին տարիներու բոլորովին կերպարանափոխ եղած է : Քննական Պատմութիւն եւ Աւանդական Պատմութիւն երկու յորջորջումները սովորական բացատրութիւններ են այսօր : Մեր մէջ ալ, ինչպէս ուրիշ ազգերու մէջ, այսօր եր-

1487-84

կու հոսանք կը տեսնուի, մէկը կը բաղձայ մոռնալ ինչ որ հին է, աւանդական, թաղել անցեալի անհետացող մթու թիւններու մէջ և ընդունել ինչ որ պատմական գիտութիւնը իբրեւ ճշմարիտ ու վաւերական կը դաւանի : Այսպիսիները, թէեւ քիչ են թուով, կը փափաքին որ մեր դպրոցներէն վերնայ հին աւանդական պատմութիւնը ու տեղի տայ քննական եւ ճշմարիտ պատմութեան, կ'ուզեն աշակերտներուն տրվեցնել միայն ինչ որ ճիշտ է և ընդհանրապէս ընդունուած :

Եւ սակայն պակաս չեն այնպիսիները, երկրորդ հոսանքին հետեւողները, որոնք կ'առարկեն թէ քննական պատմութիւնը աակաւին շինուելու վրայ է, ամբողջապէս կատարելագործուած, չէ դեռ կարծիքներու տարբերութիւններ կան, հետեւաբար չարժեք մեր աշակերտներուն միտքերը պաշարել փոփոխուելու վրայ եղող կարծիքներով կամ ենթադրական ճշմարտութիւններով : Ասկէ զատ կ'առարկեն թէ Աւանդական Պատմութիւնը մեր ցեղին փառքը կը պատմէ, մեր հերոսներուն քաջագործութիւնները կը փառաբանէ, անոր ներկայացուցած աիպարները՝ Հայկի, Արամի, Արայի, Վահագնի, Վաղարշակի ևն. դէմքերն ու գործերը սահմանուած են մեր մանուկներուն քիչ մարդը շինելու, ազգային կամ տոհմային ըզրացումն արթնցնելու : Ուրեմն կը պահանջեն որ մէկդի նետուի Քննական Պատմութիւնը, մանաւանդ մեր դպրոցներէն :

Երկու հոսանքներն ալ ծայրայեղ են : Անիրաւ են առաջինները, ինչպէս կը սխալին երկրորդները : Ինչպէս ամէն ազգի նոյնպէս և մեր պատմու-

թիւնը իր նախնական շրջանին մէջ մութ է ու առասպելական, բայց պէտք չէ արհամարհել մեր ժողովուրդին աւանդութիւններն ու առասպելները, ինչպէս ուրիշ ցեղեր չեն արհամարհեր իրենցինները : Քննական Պատմութեան ծննդեան ատենները անկարելի է նկատուեցան Աւանդական Պատմութեան տըռիքները, սակայն այսօր տարբեր կը խորհին նոյն իսկ թունդ հակառակորդները Աւանդական Պատմութեան : Առաջ խորհնացին կը նկատուէր ստախոս և խարդախ դրիշ մը, որ ինքը կը դարբնէ կամ կը չինէ Աւանդական Պատմութեան դէմքերն ու դէպքերը, բայց այսօր ընդհանրապէս ընդունուած է թէ խորհնացի հաւաքիչ մըն է հայկական աւանդավէպերու, առասպելներու, զրոյցներու և ժողովրդական բանաստեղծութիւններու : Այս տեսակէտով պէտք է երախտապարտ ըլլալ անոր :

Ուրեմն մենք ունինք առասպելներ ու զրոյցներ, որոնք մինչեւ ցաւդ իբրեւ իրական պատմութիւններ էինք նկատած, այսօր այլևս չենք կրնար նկատել իբրեւ այդ :

Հա՞րկ է սակայն բոլորովին վտարել մեր դրպրոցներէն այդ առասպելներն ու զրոյցները : Հոս է որ կը սկսի միջին ու տրամաբանական ճամբան :

Մեր ազգային աւանդավէպերն ու առասպելները պէտք է աւանդուին մեր դպրոցներուն նախնական կարգերուն մէջ քանի մը տեսակէտներով :

Ա) Մանկավարժական տեսակետ. — Առասպելները ու հեքիաթները մանուկի մտքին աւելի յարմար են ու դիւրամարս : Ո՞վ չգիտեր որ մանուկն ի՞նչ հետաքրքրութեամբ կը լսէ իր տատին, պապին կամ

ուրիշ ու է մէկին հրաշապատում գրոյցները: Մասնակը անքաղաքակիրթ նախամարդոց մտավիճակը կը ցուցնէ. անոնք ալ մանուկներ էին ու հաճոյքով կը չինէին և կը լսէին առասպելներ: Մեր պապերը ապրած են այդ մանկական չըջանք և ստեղծած են իրենց գրոյցները, որոնք հայ մանուկին համար ամէնէն յարմար մտքի սնունդը կրնան կազմել: Արդէն մեր Տարրական ու նոյնիսկ Միջին կարգերուն աշակերտները չեն կրնար մարտել ու է կանոնաւոր ու շղթայուած պատմութիւն: Ինչպէս եւրոպական դպրոցներուն, նոյնպէս Կովկասի Հայոց վարժարաններուն մէջ Տարրական կարգերուն պատմութիւն չաւանդուիր. Կովկասի ծխական դպրոցներու Գ. կարգերէն է որ կ'սկսին աւանդել: Ամէն տեղ, մանկավարժական ամէն դրութեամբ կառաւարտող դըպրոցներու մէջ շատ կանուխէն կ'աւանդուին առասպելներն ու պատմուածքները, որոնք մանուկի միտքը կը բնաւ: Բնականաբար այդ առասպելներն ու պատմուածքները մանուկի միջավայրէն պէտք է առնուած ըլլան: Գերմանացի մանուկ մը գերմանական հէքեթներէն աւելի կրնայ հաճոյք գլալ ու ըմբռնել զանոնք, ինչպէս անգլիացի մը՝ անգլիականներէն, յոյն մը՝ յունականներէն, հայ մը՝ հայկականէն:

Բ) Ազգային դաստիարակութեան տեսակետ. — Պէտք է ընդունիլ որ հայկական աւանդավէպերն ու առասպելները ամէնէն աւելի կը ցոլացնեն հայկական բարքն ու անորոյթները, հայկական ձգտումներն ու խտէպները: Հայ մանուկը եթէ կ'ուզենք դաստիարակել տոմային նկարագիրով ու ձգտում-

ներով, պարտաւոր ենք մեծ տեղ տալ հայ աւանդութիւններուն, հայ առասպելներուն: Անոնք գերազանցապէս հայելին են հայեցի նկարագրին:

Գ) Պատմութիւնը հասկնալի դարձնելու տեսակետ. — Առասպելներուն ուսումը անհրաժեշտ է նոյն իսկ պատմութեան համար: Առանց անոնց շատ անգամ չէ կարելի ըմբռնել պատմութիւնը: Արդէն պատմութեան առաջին էջերը առասպելներէ հիւսուած են: Բոլոր ժողովուրդներու համար նոյնն է: Մեր պատմութիւնը բացառութիւն չի կրնար կազմել: Ինչ ալ ընենք, մեր պատմութիւնը պիտի ունենայ չըջան մը, որուն գէպերը մթութեան քողովը ծածկուած են, որուն վրայ մեր զուսանական երգերը սահմանուած են լոյս փռելու:

Դ) Ընդհանուր արժեքի տեսակետ. — Մենք, Հայերը, դժբախտ ենք որ կորսնցուցած ենք մեր նախահայրերու յիշատակներուն գրեթէ մեծագոյն մասը: Ինչ որ ունինք փոքրիկ պատառիկներ են միայն: Ասոնք Հայութեան դանձերն են, հնութեան կտակը, այնքան թանկագին իրենց բազմակողմանի յատկութիւններով, որ ինքնին պիտի մղո էինք դուրս դուրսքով պահպանել զանոնք ու սեպուկէ սեբուկէ փոխանցել այդ գեղեցիկ արտադրութիւնները հայ միտքին ու երեւակայութեան:

Այս և ուրիշ բազմաթիւ տեսակէտներով հայկական աւանդավէպերն ու առասպելները պէտք է մաս կազմեն հայ դաստիարակութեան և նախադուռը՝ Հայոց Պատմութեան:

Քիչ մըն ալ մեր ծրագրի մասին:

Մեկնելով վերը ներկայացուած սկզբունքէն ու

պատճառներէն, Տարրական Ա. և Բ. տարիներու միջոցին ջանացած ենք աւանդել միայն հայկական աւանդավէպերն ու հեքիաթները, անչուշտ ջանալով նոյն դասարաններու համապատասխան տարիքն ունեցող մանուկներու հասկացողութեան յարմարցնել: Այս մտքով հայ աւանդավէպերէ զատած ենք պարզերն ու նուազ զփութարները, լեզուն աշխատած ենք կարելի եղածին չափ մակնական դարձնել ու դիւրաստեղծել: Պէտք չէ մոռնալ որ կարգ մը առասպելներ, հկամ աւանդավէպեր, օրինակ Ջրհեղեղը, Աշտարակաշինուլիւնը եւն. կը գտնուին նաեւ ուրիշ ազգերու մօտ: Մենք աշխատած ենք այդպիսիներուն հայկական ձեւը պահել: Այնպէս յար Ս. Գրքի պատմութենէն կըրնայ ըլլալ որ չնչին տարբերութիւններ ունենան անոնք: Այս կէտը պատմութեան ուսուցիչը կամ Հին Ուխտիի ուսուցիչը կրնան երկու բառով ի վեր հանել ու մանուկներուն միտքը ընտելացնել աւանդութիւններու ցեղային տարբերութեան:

Միջին Ա. և Բ. տարիներուն մէջ պիտի ջանանք հայկական աւանդական պատմութիւնը աւանդել քիչ մը ընդարձակ և պատրաստել աշակերտները բուն քննական պատմութեան:

Իսկ Բարձրագոյն Դասընթացքը պիտի յատկացնենք բոլորովին քննական հայ պատմութեան, դրեթէ իր բոլոր մանրամասնութիւններովը, միշտ յարմարցնելով դասադրքի հանգամանքին:

Տարրական ու Միջին կարգերը երկերկու հասորներու վերածեցինք քանի մը պատճառներով:

1) Ազգ. Ուսումն. Խորհուրդի կազմ. Կանոնադրի համեմատ դպրոցներու մէջ Հայոց Պատմութիւն պի-

տի աւանդուի չարաթական 1—2 պահ. Դպրոցական տարին առնուազն 35—40 չարաթ նկատելով, տարուան մէջ նուազագոյն 70—80 դաս կ'ընէ: Ուրեմն Տարրական կարգերու երկու կարգերը միանգամայն կ'ուներան առնուազն 140—160 դաս: Արդ, մէկ հասորի մէջ այսքան դաս չէ կարելի ամփոփել և այդ հասորին անունը դնել Տարրական դասարանի դասագիրք: Հետեւաբար ուսուցիչը կամ պիտի ֆնացնէ իր աշակերտները և կամ չափազանց պիտի յոգնեցնէ իր սաներուն ուղեղը: Այս պատճառով 36—40 դաս պարունակող ներկայ դասագիրքը հանգիստ կերպով կրնայ մարտել մէկ տարուան մէջ: Տարրական Ա. տարիի աշակերտներէն: Տարր. Բ. տարիի համար՝ նման քչիկ մ'աւելի լայնկեկ ծանօթութիւններով պատրաստեալ հասոր մը նոյն դիւրութիւնը պիտի ընծայէ:

2) Մանկավարժական տեսակետով նոյն իսկ անյարմար է 2 տարի միեւնոյն դասագիրքը տալ մանուկին ձեռքը: Երախտն կը գտնուի այնպիսի չըրջանի մը մէջ ուր մարդ ամէն վարկեան նորութեան տենջը կ'զգայ: Մանուկներ եղած են որ իրենց այրենարանը պատած են միմիայն նորը ունենալու համար: Հոգեկան պահանջ է մանուկին համար նոր կողքով, նոր պատկերներով ու նոր բառերով դասագիրք մ'ուսենալ: Հոգ չէ թէ նախկին կամ իրեն ծանօթ գաղափարները գտնուին հոն: Հինը ձանձրոյթ կը պատճառէ անոր, իսկ նորը հետաքրքրութիւն: Այս երեւոյթը չափահասներու քով իսկ տիրող է, ո՛ւր մնաց մանուկներու մօտ: Հե-

տեւաբար մենք ջանացինք երկրորդ եւ չորրորդ հատորներուն մէջ առաջինէն ու երրորդէն աւելի նորութիւններ նոր պատկերներ, նոր ծանօթութիւններ դնել և կամ աւելցնել: Մենք կ'աշխատինք նաև հատորներու գիրներն ալ զիւրամասշէլի դարձունել. ծնողներու անտեսական պահանջն ալ նկատի առած ըլլալու համար:

Երկու խօսքալ մեր դասագրքի գործածութեան մասին:

Ինչպէս արդէն դասերը պատմելու մեր եղանակէն կ'երեւի, մեր դասագիրքը սահմանուած չէ աշակերտներուն գոց ընելու: Մենք պիտի խնդրէինք, մեր պաշտօնակիցներէն որ երբէք չպահանջէին իրենց աշակերտներէն թուրքերէն գոց ընել: Իւրաքաչիւր դասի տակ Հարցարան մը դրած ենք յուսուցիչները կրնան այդ և կամ նման հարցումներով դասը թելադրել, անգամ մը դասի բովանդակութիւնը կամ բերանացի պատմելէ և կամ աշակերտներուն հետ մէկտեղ կարգալէ ու բացատրելէ յետոյ:

Ձենք ուղիւ ուրիշ բան մ'աւեցնել, մնացեալը թողլով ուսուցիչներու նախաձեռնութեան ու դիւսողութեան:

Պարտք կը սեպենք յիշել հոս այս առաջին հատորին մէջ մէկ քանի դասերուն համար օգտուած ենք Պ. Ս. Լիսիցեանի «Հայրենի Աւասպ! լներից» գրքէն:

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Մեր դասագրքերուն սպաղրութենէն գրեթէ անմիջապէս յետոյ Հայ ժողովուրդին կրած աղէտներուն հակառակ, Հայոց Պատմութեան դասընթացքի այս շարքը գտաւ մեծ ընդունելութիւն: Այս գնահատանքը մեծ քաջալերութիւն մըն է մեզի համար:

Բ. Տպագրութեան առիթով, կը կատարենք հիմնական բարեփոխումներ: Այս գրքոյկին վերջը կը դնենք Հայաստանի Աշխարհագրոյ իւր մը, յատկապէս պատրաստուած տարրական կարգերու համար, և գլխաւորապէս գրքոյկի բովանդակութենէն քաղուած աշխարհագրական անուններով: Անշուշտ յարգելի ուսուցիչները բարի պիտի ըլլան պատմութեան դասերու ընթացքին՝ օգտագործել աշխարհագրութեան այս մասը, մանաւանդ նկարներուն եւ քարտէսներներուն վրայ ուշադրութիւն դարձնել տալ աշակերտներուն:

Բերա 15 օգոստ, 1922

Գ. Ս.

Գ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Արհաւիրքի փառքի տարիները իրենց կնիքը, դրին նաև մեր դասագիրքերուն վրայ: Հայ ժողովուրդը կոտորակուեցաւ, փռուեցաւ աշխարհի չորս անկիւնները: Մեր թուրքահայ ազգ. վարժարանները փակուեցան, աշակերտութիւնը տասնամորթուե-

ցաւ: Հայ ուսուցիչն ալ իր կարգին չունէն առաւ սար
ու ձոր, անծանօթ հորիզոններ: Քանի մը տարիներ
հարկ եղան նոր օճախներ հաստատելու, կրթական
վառարաններ բռնկցնելու համար:

Հակառակ այս բոլորին, մեր դասագիրքերը չը
դադրեցան գործածութիւնէ, տարածուեցան հեռաւոր
երկիրներ, հայ մանուկին ետեւէն:

Այսօր, Պուլկարիոյ ասպնջական հողին վրայ,
մեր այս դասագիրքերու նոր տպագրութեան առի-
թով անհրաժեշտ տեսանք կարգ մը սրբազրութիւն-
ներ, որոնք ժամանակին պահանջն են:

Ա) Աւելորդ նկատեցինք Տարր. Ա. գրքին վեր-
ջը դրուած Հայաստանի աշխարհագրութեան մասը,
որովհետեւ այբուէքնքի նոր վաժուելու սկսած սղոց
համար այդ մասը կը գտնենք կանխահաս: Իսկ աւելի
բարձր դասարաններու համար հրատարակած ենք
առանձին գրքոյկ մը՝ Աշխարհագրութիւն պատմական
Հայաստանի, որը պիտի կրնայ գործածուիլ յարմա-
րագոյն կերպով:

Բ) Տարր. Ա. և Բ. տարիներու դասագրքերուն
մէջ ջանացինք նոր խմբաւորումներ ընել, Տարրա-
կան Ա. ի մէջ աւելի հաւաքելով հէքեթային, աւան-
դավիպային կտորները, Տարր. Բ. ին մէջ տեղ տա-
լով աւանդական պատմութեան հետ որոշ աղերս ու-
նեցող մասերուն ու պատմութեան քննարուն:

Գ) Միջին Ա. դասագիրքին մէջ յարմար դա-
տեցինք յոյժ ամփոփ, դիւրահասկնալի ու համառոտ
կերպով աւանդել պատմական գիտութեան վերջին
տարիներու ձեռք բերած ճշմարտութիւնները: Տեղ
առինք Հայաստանի նախապատմական կեանքին,

ուրարտական քանի մը աջքառու դէմքերու, որոնք
այլեւս պէտք է մաս կաղմեն մեր ազգ. պատմութեան:

Դ) Միջին Բ. հատորին մէջ ջանացինք կրճա-
տել կարգ մը երկրորդական ու 10 — 12 տարեկան
սղոց դժուարահասկնալի կտորները: Աւելցուցինք
նաեւ վերջին քանի մը տարիներու Հայոց պատմու-
թեան կարեւորագոյն դէպքերը՝ աւելի լայն տեղ մը
տալով Արդի Հայաստանի: Դրինք նմանապէս պատ-
մական ու արդի Հայաստանի քարտէսները:

1935 Սոփիա
ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

ԳԵՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(ՏԱՐՐԱԿԱՆ Ա.)

Ա. ԴԱՍ

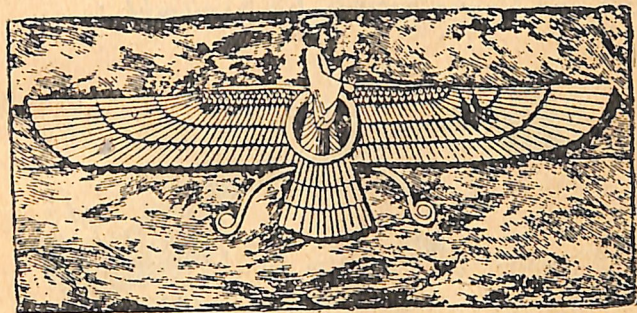
ՆԱԽԱՍՏԱՐԴԻ ՏՕՆԸ ԵՒ ԳՈՒՍԱՆԸ

Սիրելի մանուկներ,

Մեր հայրերը նոր տարին կը տօնէին փառաւոր կերպով: Այդպիսի տօներէն մէկը պիտի նկարագրեմ ձեզի:

Բազաւան գիւղը հաւքուած են անթիւ ուխտաւորներ: Հայաստանի ամէն կողմերէն բազմութեամբ եկած են ամէն կարգի մարդեր, գիւղացիներ, քաղաքացիներ, զինուորներ, իշխաններ, քուրմեր (հեթանոս քահանաներ), նոյն իսկ Հայոց թագաւորը, ամէնքն ալ հոն եկած են: Ընդարձակ դաշտին վրայ, գետին եղիւրքը, կանգնած են անհամար վրաններ: Այդ վրաններուն մէջէն ամէնէն մեծը և գոյնզգոյնը թագաւորինն է: Բոլոր ժողովուրդը եկած է նոր տարին աստուածը փառաբանելու: Դուք չէք

գիտեր այդ աստուածին անունը, որովհետեւ հիմա մենք չենք պաշտեր զայն. մեր պապերը կը պաշտէին նոր տարիի աստուածը, որուն անունն էր ՎԱՆԱՏՈՒՐ: Բոլոր ուխտաւորները

Արամազդ կամ Վանատուր աստուած

ձողիկներ կը նուիրէին այդ աստուածին. անիկա առատ հունձք և պտուղներ կը պարգեւէր մարդերուն: Օգը պայծառ էր, որովհետեւ ամառ էր: Մեր պապերը շատ խելացի կերպով նոր տարին կը տօնէին Վարդապետին:

Ահա իրարու վրայ ջուր կը թափեն, աղանի կը թռցնեն զէպի երկինք: Թմբուկները կը զարնուին, փողերը կը հնչեն: Երգ, պար, ամէն կողմ ուրախութիւն կը տիրէ: Տղաները կը վազվզեն: Յանկարծ անուշ երգի մը ձայն

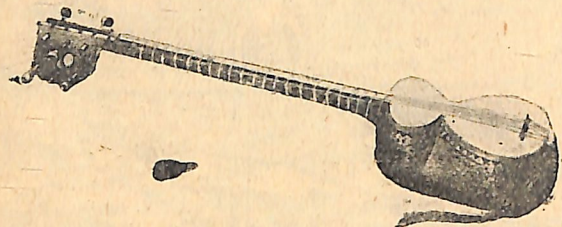
Ա.Զ.Գ. ՊԱՏՄ. ՏԱՐՐ. Ա.

1487-84

կը լսուի. ուխտաւորներէն շատերը կը ժողվը-
ուին. աղաներն ալ կը դիմեն հան. երգիչն է
ան :

Այդ երգիչին մեր հայրերը կ'ըսէին Գու-
սան, որ երգող առող կը նշանակէ :

Թ ա ո

Գուսանը քաղցրաձայն նուագարան մ'ունի,
որուն անունը քառ է, ու թէ' կը նուագէ և թէ'
կ'երգէ : Սիրուն պատմութիւններ կ'ընէ աղուոր
առասպելներ (հէքեաթներ) կը պատմէ :

Կը պատմէ մեր հին թագաւորներուն, նահա-
պետներուն վրայ : Զինքը կը լսեն մեծերն ու
պզտիկները, և բերնէ բերան իրարու կը պատ-
մեն :

Ես ալ ձեզի պիտի պատմեմ անոր պատ-
մած առասպելներէն մէկ քանինները, պիտի
տեսնէք թէ ո՛րքան աղուոր բաներ են անոնք :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Մեր պապեր ո՞ր կը սօսէին նոր տարին : —
Նոր տարիի աստուածը ի՞նչ կը կոչուէր. — Ինչո՞ւ կը պաշտէին Վա-
նասուր աստուածը : — Հայերու նոր տարին ամա՞ռը կըլլար թէ ձը-
մա՞ռը. — Այդ սօսին ի՞նչ կ'ընէին : — Ո՞վ էր Զուսանը. — Ինչե՞ր կը
պաւսմէր կամ կ'երգէր :

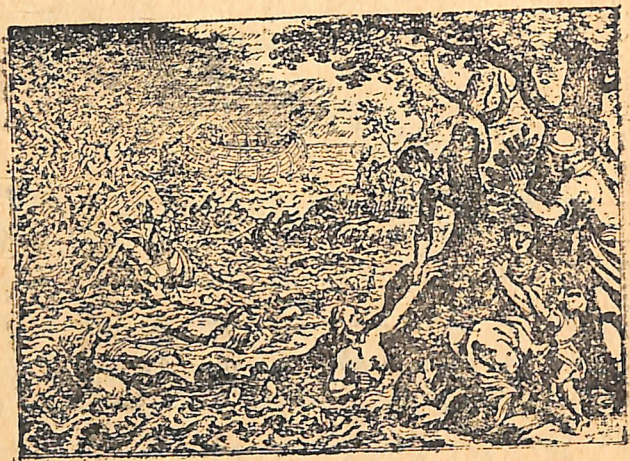
Բ . ԴԱՍ

ՋՐՆԵՂԵՂԸ

Գուսանը երգելով աշպէս կը պատմէր :
Աստուածները *) ստեղծեցին աշխարհն ու
մարդը : Առաջին մարդիկը հսկաներ, իւշոր և
վիթխարի էին : Անոնք անգութ էին և վայ-
րենի. մոռցան իրենց աստուածները և սկսե-
ն չարութիւններ ընել : Մեծ աստուածները միա-
սին հաւաքուելով խորհուրդ ըրին և ազեցին
ոչնչացնել մարդերը երկրիս երեսէն : Բայց
իմաստութեան աստուածը Տիր, միաքը զբա-
ւանդեց աստուածներուն խորհուրդը յայտնել մարդոց :
Նա եկաւ յայտնեց թէ՛ աղքատներուն և թէ՛
հարուստներուն : Քսիտութիւն (Նոյ) անուն բարի

*) Ուսուցիչը պէ՛տ է զգացնէ առակեցներուն թէ հին Հա-
յերը շատ աստուածներ կը պաշտէին սկիզբէն. երբ տալիսին քրիստոնե-
ական ճշմարտութիւնը :

մարդ մը կար : Տիր ըսաւ անոր : « Նաւ շինէ :
թո՛ղ քու ունեցածն ու շունեցածը , և կեանքդ
փրկէ : Ամէն տեսակի կենդանիները նաւ մը ա-
ցուր : »

Ձրհեղեղը եւ Քսիսուրի կամ Նոյի նաւը

Քսիսուծրը շինեց իր նաւը , կուպրով (զի-
ֆթ) ծեփեց : Ամբողջ իր ընտանիքը , բոլոր
անեցիները ու ընտանի և վայրի կենդանիները
ներս տարաւ : Երբ նշանակուած ժամը լրացաւ
Քսիսուծրը երկինք նայեցաւ և ոարտափեցաւ :
Մտաւ նաւը և դուռը գոցեց : Եւ ահա սե սե

ամպեր ժողվուեցան երկինքին վրայ , որոտում-
ները սկսան և սոսկալի հեղեղներ սկսան թա-
փիլ երկրիս վրայ : Մարդիկ յիմարի պէս աս-
դին անգին կը վազէին , բայց ջուրը կը հասնէր
իրենց : Վեց օր ու վեց գիշեր ջրհեղեղ եղաւ ,
իսկ Եօթերորդ օրը փոթորիկը զազրեցաւ եւ
ջուրերը հանդարտեցան : Քսիսուծրը պատու-
հանը բացաւ . ան իր շուրջը նայեցաւ միայն
անծայր ծով էր ու մարդերու դիակները կը
լողային ջուրին երեսը : Նաւը Հայաստանի
Կորդուաց լեռներէն մէկին՝ Սարարդ լեռան
վրայ կեցաւ : Եօթներորդ օրը առտուն Քսիսու-
ծրը պատուհանը բացաւ և աղաւնի մը թող
տուաւ : Աղաւնին թռաւ , հեռուները պտտեցաւ ,
բայց հանգչելու տեղ չգտնելով վերադարձաւ :
Այն ատեն առաւ ազուաւ մը և արձակեց : Ազ-
ուաւը թռաւ հըռուն , և տեսնելով որ ջուրը
պակսեր է , սկսաւ ուտել դիակներու միսը . զը-
նաց ու ալ չդարձաւ :

Անկէ ետքը Քսիսուծրը արձակեց բոլոր
կենդանիները , ինքն ալ դուրս ելաւ նաւէն
աստուածներուն զոհ մատուցանելու համար :
Քսիսուծրը հաճելի եղաւ աստուածներուն .
անոնք Քսիսուծրը և իր կինը աշխարհքէն վեր-
ջուցին ու աստուածներու բնակավայրը տարին :

Նաւին մէջի մարդիկը կը սպասէին Քըսի-
տութրին և անոր կնոջ, բայց եկող չկար: Վեր-
ջապէս երկինքէն ձայն մը առին որ կ'ըսէր .
« Պարապ տեղը մի՛ սպասէք: Աստուածները
զանոնք աշխարհքէն վերցուցին իրենց բարե-
պաշտութեանը համար: »

Երբ մարդիկ հարցուցին թէ ո՞ւր կը գըտ-
նուին, վերէն ձայն մը ըսաւ .

— Դուք Հայաստանի մէջ կը գտնուիք. այս
տեղէն դէպի հարաւ գացէք:

Անոնք հնազանդեցան, զոհերը մօրթեցին
և զաղթեցին դէպի հարաւ, Բաբելոն: Այսպէս
վերջացաւ ջրհեղեղը և մարդիկ սկսան բազ-
մանալ:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ.— Առաջին մարդերը ի՞նչպէս էին .— Աստուծո՞-
ւմ էն ի՞նչ խորհուրդ րբին .— Մարդ՝ տուն ո՞վ յայտնեց անոնց խոր-
հուրդը, եւ որո՞ւ .— Քանի՞ օր անձրեւ եկաւ .— Նաւը ո՞ր յեռան
վերայ կեցաւ .— Քսիսուրք եւ իր կիներ ի՞նչ Լիան .— Նաւին կեցած
երկիրը ի՞նչ կը կոչուէր:

Գ. ԴԱՍ

ԱՇՏԱՐԱԿԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

Սիրելի՛ մանուկներ:

Նախորդ դասին ես ձեզի պատմեցի թէ
ինչպէս աստուածները ջրհեղեղ ընելով մար-
դերը ջնջեցին: Ըսի ձեզի թէ Քսիսութրի նաւը
Հայաստանի Սարարադ լեռան վրայ կեցաւ:
Այդ Սարարադ լեռը միշտ ցոյց կուտային մեր
պապերը. կ'ըսէին թէ այնտեղ մնացած էր նաւին

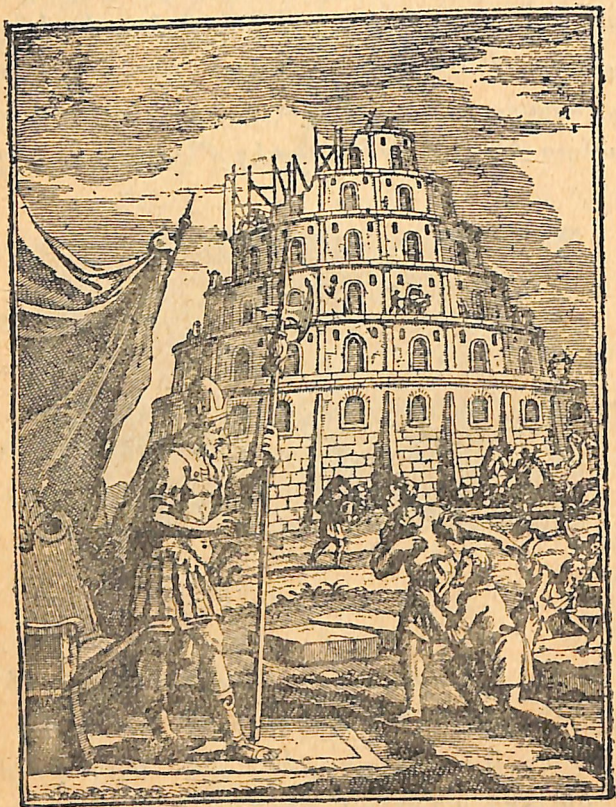

Մաթիս լեռը

մէկ մասը: Բարեպաշտ մարդեր վեր՝ լեռը
կ'ելլէին փայտէն կամ կուպրէն կտոր մը կը
փրցնէին: Կը հաւատային թէ այդ փայտը
կամ կուպրը առողջացնող դեղ է և մարդը կը
բժշկէ բազմաթիւ հիւանդութիւններէ:

Իսկ ուր կ'ապրի Քսիսութրը:

Մինչև այսօր հայ ծերունիները երկիւղածութեամբ կը նային Մասիս լեռան ձիւնապատ

Աւսարակաւիմութիւն
զագաթին և կ'ըսեն .

— Տեսէ՛ք , այն փալփլուն ձիւներուն մէջ
կ'ապրի ծերունի Քսիսութիւն - նոյ - անմահական
կեանքով : Երբ Մասիսի զագաթը ամպերով կը
լեցուի , Քսիսութիւն է այդ , որ իր կառքով
կը զբօսնու այնտեղ , անոր ձիերու սմբակներուն
տակէն կը բարձրանայ սպիտակ փոշի , որ
կ'ըլլայ ամպը : Իսկ երբ լեռան զլուխը կը
սպաղայ հազար ու մէկ կայծերով , Քսիսութիւն
պալատն է , որ արեւի ճառագայթներէն կը շող-
շողայ իր անթիւ անհամար թանկագին քարե-
րով :

Գլխանը երգելով կը պատմէր դարձեւ :
Քսիսութիւն և իր կնոջ աներեւութեան
եռք , նախն մէջի մարդերը դուրս ելան և
սկսան զէպի հարաւ երթալ :

Գացին հասան ընդարձակ դաշտ մը , որուն
անունն էր Սեմուար : Հոն ուղեցին քաղաք մը
շինեւ և կտնգնեւ բարձր Աւսարակ մը , որ մին-
չեւ երկինք երկարի : Կը խորհէին թէ եթէ ան-
գամ մըն ալ ջրհեղձ պատահի պիտի կրնան
աշտարակին վրայ բարձրանալ և ազատուիլ :

Աստուածները բարկացան եւ ըսին .

— « Եկէք իջնենք ու խառնակենք այդ
մարդերու լեզուները , որպէսզի անոնց հպար-
տութիւնը խափանուի » : Այնպէս ալ եղաւ :

Աշտարակը կիսատ մնաց , ու բոլոր տար-
բեր լեզուներ խօսողները սկսան իրարմէ բաժ-
նուիլ :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ .— Քսիսուքի նար ո՞ւր կը գտնուէր .— Մար-
դիկ ի՞նչ կ'ընէին անոր կտորները .— Հայ ծերունիներ ի՞նչ կ'ըսէին
Քսիսուքի համար .— Նա ինչ մնացեալ մարդեր ո՞ւր զացին .— Ի՞նչ
խորհեցան շինել .— Աստուծոներ ի՞նչ րէին .— Մարդիկ ի՞նչ
եղան :

Դ . ԴԱՍ

ՀԱՅԿ ԵՒ ԲԷԼ

Տեսէ՛ք թէ Գուսանը ինչպէս կը շարունակէ
իր պատմութիւնը :

Աշտարակը շինող հսկաներէն էր նաեւ Հայկ ,
նա անուանի և քաջ էր , հաստաբազուկ , դանդուր
մազերով և զուարթ աչքերով աղեղնաւոր էր :

Նա ընդդիմացաւ անոնց զէմ , որոնք կ'ու-
զէին ստրուկ դարձնել ուրիշները և բռնի ոյ-
ժով միապէս դառնալ ուրիշ ազգրու վրայ :

Նա առանց վախնալու հսկառակեցաւ Բէլի
զէմ , որ արդէն շատերը իրեն հնազանդեցու-
ցեր էր բռնութեամբ և խորամանկութիւնով :

Բայց Բէլը կը պնդէր ամէնքը խոնարհեցնել
իրեն առջեւ , նա տիրեց ամէնքին : Բոլոր ազ-
գերը սկսան կատարել իրեն հրամանները և իբ-
րեւ ատուած կը պաշտէին զայն : Անոր երկըր-
պազութիւն կ'ընէին և զոհեր կը հատուցանէին :

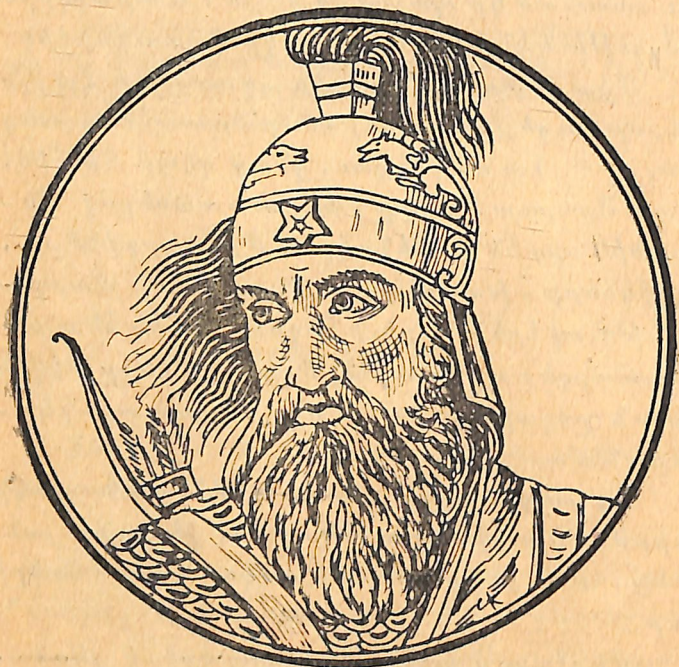
Միայն թորգոմի որդին աղատասէր Հայկն
էր , որ չուզեց ծառայել անոր՝ աստուծոյ տեղ
դնելով : Նա մեկնեցաւ , գնաց զէպի հիւսիս ,
զէպի Արարատ երկիրը , իր հետ տանելով ան-
դրանիկ որդին Արմենակը և միւս որդիները ,
աղջիկները , թուռները ու իր զօրաւոր մարդե-
րը , թուով երեք հարիւր հոգի : Հայկին հետ ու-
րիշ մարդեր ալ ճամբայ ելան , ամէնքը Բէլէն
հասն ընդարձակ դաշտ մը , Կորդուաց լեռ-
ներուն մօտ :

Այնտեղ Հայկը բնակութեան տուն շինեց
և իր Արմենակի որդւոյն Կադմոս թուռնը յան-
ձնեց : Իսկ ինքը տունով տեղով գնաց աւելի
վեր :

Վերջապէս կանգ առաւ ընդարձակ լեռնա-
դաշտի մը մէջ , որ կը գտնուէր Վանայ ծովին
վերի կողմը : Այստեղ հաստատուեցաւ , տուն ,
բնակութիւն շինեց : Այդ գաւառը կոչեց Հարբ
որ հայրեր կը նշանակէ , այսինքն թէ այդտեղ
բնակողները Հայերու հին հայրերը կամ նախա-

Հայրերն են : Հարփի մէջ շինեց զիւզ և անոր
անունը դրաւ Հայկապետ :

Բէլը երբ որ լսեց Հայկի մեկնելը և ուրիշ
տեղ բնակիլը , բարկացաւ : Իր որդիներէն մէկը

Հայկ Նահապետ

զրկեց Հայկին մօտ և պատուիրեց որ աշտակա
ըսէ-

— Այդ ցուրտ բրկրին մէջ բնակեցար , սիր-

տըզ ու հողիդ ալ սառույց դարձեր են : Կակուղ-
ցի՛ր , մեղմա՛յի՛ր և հնազանդէ ինծի , ուրտեղ
որ կ'ուզես հանդարտ ապրէ տաք երկրիս մէջ :

Հայկը խիստ կերպով մերժեց և ետ զրկեց
պատգամաւորը :

Բէլը կատղեցաւ և խորհեցաւ որ զայն բռնէ
և սպաննէ : Պատրաստեց ահագին թիւով զօրք
և քալեց զէպի հիւսիս Հայկի վրայ :

Պալ դասին կը տեսնենք թէ Հայկը ի՞նչպէս
պատերազմեցաւ :

ՀԱՐՅԱՐՍՆ .— Ո՞վ էր Հայկ .— Ի՞նչպէս մարդ էր .— Բէլ
ի՞նչ ընել կ'ուզէր .— Ազգերը հրնազանդեցա՞ն .— Հայկն ալ խո-
նարհեցա՞ւ .— Ո՞ւր գնաց . Կաղմոս ո՞վ էր .— Հայկ ի՞նչ տուտ տ-
նո՞ւ .— Ինք ո՞ւր գնաց .— Իր գիւղին անունը ի՞նչ էր .— Բէլ ո՞վ զր-
կեց Հայկին .— Հայկ ընդունե՞ց Բէլի հրաւերը .— Բէլ ի՞նչ րբաւ :

Ե . ԴԱՍ

ՀԱՅԿԻ ԳԻ ԲԷԼԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Բէլը իր անթիւ զօրքերով հասաւ Կորդուաց
լեռները , որոնց մօտերը կը բնակէր Կաղմոս :
Տեսնելով Բէլի զինուորներուն շատութիւնը ,
Կաղմոս փախաւ՝ առջևէն սուրհանդակ մը զրկե-
լով Հայկին :

— Գիացի՛ր , ով դիւցազուններու մեծ , իմացիր որ Բէլը քու վրայ կու գայ քաջերով ու երկայնահասակ հսկաներով : Նա արդէն հասած է իմ երկիրը , և ես կնոջս ու զաւակներուս հետ փախտտական կուգամ մօտդ : Շուտ ըրէ , ինչ որ պիտի ընես ըրէ :

Հայկի եւ Բէլի պատերազմը

Քաջ , խեղացի և դանդուր մազերով Հայկը իսկոյն ժողովեց իր բոլոր որդիները ու թուները քաջ եւ աղեղնաւոր հսկաները , եւ առանց վախճալու դէմ դնաց , թէ եւ թիւով շատ քիչ-

ւոր էին իրենք :

Երկու բանակները իրարու հանդիպեցան , վառայ ծովին հարաւային մէկ կողմը : Ձորակի աջ կողմը կեցած էին Հայի և իրեն քաջերը , իսկ ձախ կողմը՝ լեռներուն վրայ տարածուած էին Բէլի զինուորները եւ անկարգ կերպով վար կը վազէին :

Բէլը իր յոյսը դնելով իր զօրավարներու քաջութեան վրայ , անհամբերութենէն առաջ անցած էր : Ձորակին ձախ եզերքը բլրակին վրայ եկեր էր և հպարտ կերպով կը նայէր ասդին անդին :

Բէլը հագած էր երկաթէ զլխանոց , կուրծքը և կունակը՝ պղինձէ տախտակներ , ոտքի բարձերուն եւ բազուկներուն վրայ պահպանակներ , մէջքը կապած էր զօտի եւ ձախ կողմը կախած էր երկսայրի սուր , աջ ձեռքը նիզակ մը ունէր , իսկ ձախ ձեռքը՝ վահան :

Հայի՛ Բէլը տեսնելուն պէս քաշեց իր աղեղը եւ նետը զպցուց ճիշտ անոր կուրծքին : Նետը ծակեց կուրծքի պղինձէ տախտակը , կունակէն դուրս ելաւ և գետինը մխուեցաւ : Պարձենկոտ Բէլը գետին տապալեցաւ և շունչը փչեց , անոր գունդերն ալ ցիր ու ցան եղան :

Հայի գիւղ մը շինեց այդ պատերազմին

տեղը և կոչեց Հայք, ատոր համար զաւան յալ
կոչուեցաւ Հայոց ան, իսկ այն բլուրը ուր ին-
կաւ Բէլ, Հայկ անուակեց Գերեզմանք :

Պատերազմէն ետք Հայկ վերադարձաւ Հայ-
կաշէն և երկար տարիներ խաղաղ կերպով կա-
ռավարեց իր երկիրը ու մեռաւ :

Հայկի անունով մեր ժողովուրդը կոչուե-
ցաւ Հայ, իսկ մեր երկիրը՝ Հայաստան :

ՀԱՐՅԱՐՅԱՆ.— Երբ Բէլը Կորդուաց լեռները հասաւ ի՞նչ ք-
րաւ Կաղմու. Հայկ ի՞նչ քրաւ. Հայկ եւ Բէլ ո՞ւր հանդիպեցան. Բէլ
ի՞նչպէս հաճում եր. Հայկի ներք Բէլին ի՞նչ քրաւ. Մեռած տեղը
ի՞նչ կոչուեցաւ. Մենք որո՞ւ անունով Հայ կը կոչուինք. Մեր երկիրը
ինչո՞ւ Հայաստան կոչուեցաւ :

Զ. ԴԱՍ

ԱՐԱՄ ԵՒ ՆԻԻՔԱՐ

Իմ աղնի՛ւ աշակերտները :

Գուտանը ուրիշ շատ աղուոր բաներ ալ կը
պատմէ : Հայկ նահապետէն ետք անոր որդիներ-
րուն եւ թոռներուն վրայ երգեր կ'երգէ իր
թառով : Տեսէք թէ ինչեր կ'ըսէ :

Հայկի սերունդէն քաջ, աշխատասէր եւ հայ-

րէնասէր մարդ մը կար որ կը կոչուէր Արամ :
Արամի ժամանակին օտար թագաւորներ եկած
յարձակած էին Հայերուն վրայ և իրենց հը-

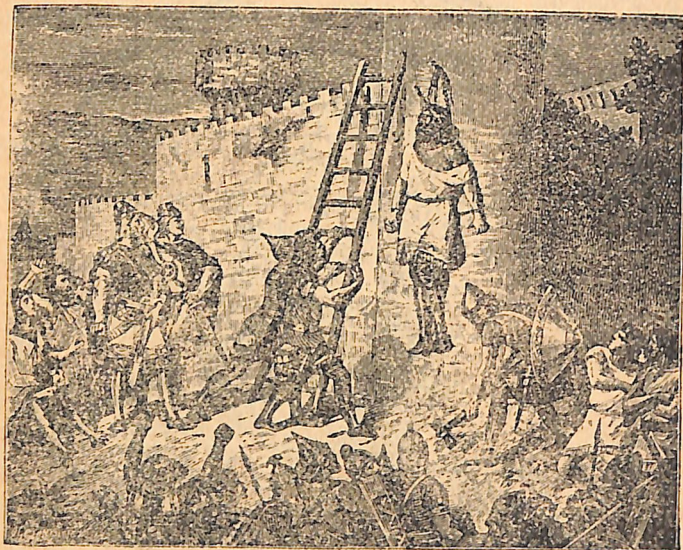

Արամ փաջ

պատակ դարձուցած էին անոնց մէկ մասը :
Արամը լաւ համարեցաւ մեռնիլ իր պապե-
րու զրուած եւ շէնցուցած երկիրներուն հա-
Ա.Զ.Գ. ՊԱՏՄ. ՏԱՐԸ. Ա.

մար , քան թէ իր աչքով տեսնել իր ազգակից-
ներուն գերի ըլլալը , ուրիշներէն կոխուիլը :

Եւ քաջութեամբ այնպիսի գործեր կատա-

Նիւֆար իշխան նախէն գտնուած Արմաւիրի
աւատակին վրայ :

րեց , որ իրեն անունը փառաբանուեցաւ , իր
հայրենիքը ընդարձակեց , թշնամիներուն յաղ-
թեց , և օտարները անոր անունով հայերը կո-
չեցին Արմէն եւ հայաստանն ալ՝ Արմէնիա :

Հիմակ անոր քաջութիւններէն մէկ երկու-
քը պիտի պատմեմ ձեզի :

Հայաստանի արեւելեան կողմը Նիւֆար
անունով մարդ մը կար : Մեղացիներու իշխանն
էր ան : Նիւֆար իր զինուորներով յարձակե-
ցաւ հայերուն վրայ և անոնցմէ մաս մը հնա-
զանդեցուց իրեն :

Նիւֆար հայերը կը չարչարէր . ծանր
տուրքեր կ'ուզէր , հայերուն արտերն ու պը-
տուղները կը փճացնէր :

Արամ՝ ուղեց հայերը ազատել Նիւֆարի
ձեռքէն , զինուորներ պատրաստեց , քաջ եւ
ուժեղ աղեղնաւոր երիտասարդներ ժողովեց և
առանց իմացնելու՝ յանկարծ յարձակեցաւ
Մեղացիներուն վրայ :

Դեռ արեւը ծագած չէր . Արամ և Արամի
քաջերը յարձակելով կոտորեցին Նիւֆարի
զինուորները , սպիւն անդին փախցուցին և մաս-
մըն ալ գերի բռնեցին :

Արամ գերի բռնեց նաեւ Նիւֆարը և զրկեց
Արմաւիր քաղաքը , հրամայեց որ անոր աշտա-
րակին ծայրին դամեն Նիւֆարը՝ ճակատէն ,
որ ամէն անցորդ , եկող ու գացող տեսնայ թէ
Արամը ինչպէս վրէժ կը լուծէ իր հայրենիքը
կոխտուղներէն : Այս յաղթութենէն ետքը Արամ

իրեն հպատակեցուց Մեղացուց երկիրը:

Հայաստանի հարաւային կողմն ալ ուրիշ իշխան մը կորդուաց լեռներէն անցեր էր եւ երկիրը ոտնակոխ կ'ընէր, ծանր տուրքեր կ'առնէր, այդ իշխանին անունն էր Բարշամ:

Արամ իր քաջերով յարձակեցաւ նաեւ անոր վրայ, թշնամիներէն շատերը սուրով սպաննուեցան, շատերը փախան: Բարշամն ալ սպաննուեցաւ:

Ասորեստանցիները, որոնք Բարշամի ազգէն էին եւ անոր հպատակ էին, չհաւատացին որ Բարշամի պէս քաջ եւ ուժեղ մարդ մը կըրնայ մեռնիլ, և շատ դար առաւելոյ տեղ կը պաշտէին:

Արամ ասորեստանցիներու երկրին մէկ մասն ալ հպատակեցուց իրեն:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ — Ո՞վ էր Արամ եւ ի՞նչպէս մեծն էր. Մեղացուց իշխանը ի՞նչ քաւ Հայերուն. Արամ ի՞նչ քաւ Նիւբաիին. Ո՞վ էր Բարշամ, Արամ ի՞նչ քաւ անոր. Ասորեստանցիին որ ի՞նչու կը պաշտէին Բարշամը:

Է. ԴԱՍ

ԱՐԱՄ ԵՒ ՊԱՅԱՊԻՍ

Արամ քաջ նահապետը իր երկու թշնամիները ոչնչացնելէն՝ ետքը, իր միւս թշնամիին վրայ խորհեցաւ:

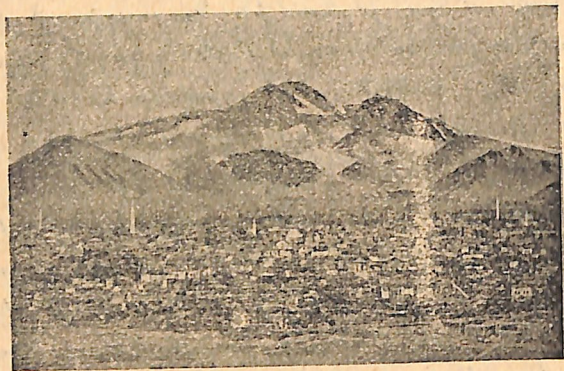
Այդ մէկտ թշնամին Պայապիս իշխանն էր, որ Հայաստանի արեւմտեան կողմը կը գտնուէր: Այս հսկան շատ զօրաւոր եւ մեծ ոյժ ունէր: Ուստի մեծ պատրաստութիւններ տեսնելով յարձակեցաւ Պայապիսի վրայ:

Կռիւին մէջ հսկաները հսկաներու դէմ ելան: Պայապիսի զինուորները յաղթուեցան, սկսան ցիր ու ցնըլլալ, ամէն կողմ փախչիլ, մեծ մաս մըն ալ ջարդուեցաւ, Արամի քաջերէն: Այն ժամանակ Պայապիս միւս միւսակը փախաւ պատերազմի դաշտէն, գնաց հեռու երկիր եւ ա'լ անունը չլսուեցաւ:

Պայապիսի երկիրը Արամ միացուց իր երկրին և անոր վրայ կառավարիչ մը դրաւ Մօակ անունով մէկը, որ իր ազգականն էր: Հրամայեց որ այդ կողմի բնակիչները հայերէն սորվին եւ հայերէն խօսին:

Սակայն այդ տեղի մարդիկը շատ դժուար կը սորվէին հայերէնը:

Մշակ այգ երկրին մէջ քաղաք մը շինեց
եւ իր անունով Մաժակ կոչեց, բայց տեղացի-
ները չի կրնալով այգ անունը հնչել Մաժակ
կ'ըսէին: Յետոյ այգ քաղաքը կոչուեցաւ
Կեսարիա, հիմակ թուրքերը Գայսերի կ'ըսեն:

Մաժակ կամ Կեսարիա

Արամ ուրիշ քաջութիւններ ալ ըրաւ եւ
իւր երկիրը կառավարեց խաղաղ կերպով:

Թագաւոր մը կար հայաստանի հարաւային
կողմը. անոր անունը Նիմուէ էր Բէլի սերունդ-
էն էր, ան շինեց Նիմուէ անունով քաղաք մը
եւ փառաւոր պալատի մը մէջ կը բնակէր:

Նինոս իմանալով որ Հայկը սպաննած է

իւր մեծ պապը՝ Բէլը, կ'ուզէր յարձակիլ Հա-
յոց վրայ եւ վրէժ լուծել: Բայց Արամի քա-
ջութիւնները լսելով վախցաւ: Ուստի մարդ-
ղրկեց Արամի մօտ եւ յայտնեց թէ ինքը բա-
րեկամ է Արամի:

Անոր իրաւունք տուաւ կրելու մարգարի-
տէ վարսակալ (մազերուն շուրջը կապուող գլխ-
ու զարդ) եւ կոչուելու իրմէ ետքը՝ աշխահիս
երկրորդը:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ.— Ո՞վ էր Պայապիս. Արամ ի՞նչ քաւ անոր
գինւորներ. Պայապիս ո՞ր փախաւ. Մէքսեղ ելա՞ւ. Պայապիսի
երկրին վրայ ո՞վ իջիսն դուեցաւ. Մեակ ի՞նչ շինեց. Նիմուսը,
ո՞վ էր. Ի՞նչ կ'ուզէր ընել. Արամին ի՞նչ իրաւունք տուաւ:

Ը . ԴԱՍ

ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ ԵՒ ՇԱՄԻՐԱՄ

Արամ Նահապետի քաջութեան անունը,
այնքան մեծ էր, որ անոր մահէն ետքը Նի-
նուէի թագաւորը Նինոս, չհամարձակեցաւ Հա-
յաստանի վրայ յարձակիլ, բարեկամ եղաւ
նաեւ Արամի որդւոյն Արաի հետ:

Արա շատ գեղեցիկ էր, մարդ չկար որ անոր վրայ չը հիանար :

Արայի գեղեցկութեան համբաւը հասաւ Նինուէ : Նինուսի կիներ ճամիրամ թագուհին ալ շատ գեղեցիկ էր, երկար էին անոր ոսկեթել մազերը աչքերը խոշոր ու սիրուն էին, այտերը կարմիր մէկ մէկ խնձոր, բերանը փոքր շրթունքը՝ վարդի թեր :

Նինուէի բնակիչները իրենց թագուհին գեղեցկութիւնով կը պարծենային : Բայց ճամիրամ երբ իմացաւ Արայի գեղեցկութիւնը սկսաւ միշտ անոր վրայ մտածել, Արայի կարօտէն կը մաշէր, բայց յայտնի չէր ընէր, որովհետեւ իր ամուսինը դեռ ողջ էր :

Բայց երբ Նինուս մեռաւ, սկսաւ ճամիրամ կառավարել իր երկիրը, քանի զաւակները դեռ մանկահասակ էին : Ճամիրամ թանկագին ընծաներով մարդ զրկեց Արային և ըսաւ .

— Արա՛, ինծի ամուսին եղիր և ես կ'ըլլամ քեզի կին : Քեզի կուտամ Նինուսի ընդարձակ երկիրները, քեզի կը հնազանդին աշխարհի բոլոր թագաւորներն ու իշխանները : Մենք երկուքս կը փայլինք զահին վրայ երկու աստղերու պէս : Շուտով եկուր, ո՛վ իմ աննմանս :

Այսպէս կ'ողաչէր ճամիրամ : Իսկ Արան

որ իր բոլոր հոգիով ու սիրտով կապուած էր իր Նուարդ անուն կնոջը, արհամարեց ճամիրամի խնդիրքը և մերժեց անոր հրաւերը :

Ճամիրամի զրկած մարդերը ետ դառցան

Արայի դիակը Ճամիրամի առջեւ

և զմայլելով նկարագրեցին Արայի գեղեցկութիւնը : Ճամիրամ ուրիշ մարդեր եւ ընծաներ զրկեց բայց չկոցաւ Արայի սիրտը զրաւել :

Այն ժամանակ որոշեց բռնի ստիպել որ Արան ընդունի իր աստղարկը : Հաւաքեց բազմաթիւ եւ բազմալեզու զինուորները ու յարձակեցան Արայի երկիրը : Արա անոր դէմ ել-

աւ իր քիչ մարդերովը :

Շամիրամի նպատակը Արան սպաննել չէր : Ուստի նա իր զինուորներուն պատուիրեց որ Արան չսպաննեն , ողջ իրեն բերեն :

Կռուի տաք ժամանակը Շամիրամի զինուորները չկրցան Արան ճանչնալ անոր քաջերուն մէջէն և պատահամբ սպաննեցին զայն : Շամիրամ սկսաւ լալ կոծել , մարդեր զրկեց որ մեռելներուն մէջէն Արայի գիակը փնտռեն , գտնեն ու իրեն բերեն : Գտան և բերին :

Շամիրամ սկսաւ սուգ և ողբ ընել , մազերը կը փետաէր եւ կ'ողբար իր սիրելիին մահը : Եւ կ'ըսէր թէ անկարելի է որ այսպիսի գեղեցիկ ու քաջ մէկը մեռնի :

— Տարէ՛ք զինուորներ , տարէ՛ք գիակը իմ պալատի տանիքը : Խնդրենք , Առլէզ աստուածներուն , որ զան լիզեն Արայի վէրքերն և կենդանացնեն զայն : Այսպէս կը պատուիրէր Շամիրամ :

Երբ Արային մարդիկն իմացան որ իրենց նահապետը սպաննուեր է և գիակը թշնամիին ձեռքն է , չտեսնուած անպատուութիւն համարեցին և սկսան պատրաստուիլ Շամիրամի վրայ յարձակելու համար , որ Արայի մահուան վրէժը հանեն և գիակը խլեն :

Շամիրամ անոնց առջեւը ելաւ և ըսաւ .

— Հրամայեցի իմ աստուածներուն որ Արայի վէրքերը լիզեն և զայն կենդանացնեն : Մեր հեթանոս պապերը , Շամիրամի հետ կը հաւատային թէ Առլէզ աստուածները , որ շունի մարմինով և մարդու կերպարանով էին , քաջ մեռեալները լիզելով կը կենդանացնեն : Ատոր համար համոզուեցան և ահա երկու երէք որ ետքը իմացան որ Արա ողջնցեր է :

Արա մինչեւ իր մահը բռնի ստիպուեցաւ Շամիրամի պալատը մնալ :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Արամի որդին ո՞վ էր . Արա ինչո՞վ ճշտուեց էր . Շամիրամ ո՞վ էր . երբ Նինոս մեռաւ Շամիրամ ի՞նչ բաւ . Արա ինչո՞ւ չնդունեց անոր առաջարկը . Շամիրամ որո՞ւ վրայ յարձակեցաւ . Պատերազմէն առաջ ի՞նչ պատկիւրեց իր զինուորներուն . Արա ի՞նչ եղաւ . Շամիրամ ի՞նչ հրամայեց . Առլէզները ի՞նչ էին . Հայերը ինչո՞ւ բարկացան . Արա ողջնցա՞ւ :

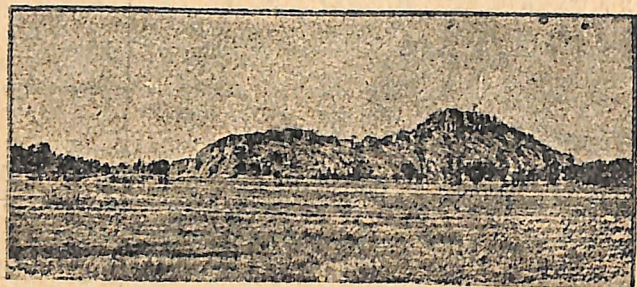
Թ . ԴԱՍ

ՇԱՄԻՐԱՄԻ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շամիրամ պատերազմէն ետք սկսաւ պրտտիլ Հայաստանի լեռներուն և հովիտներուն վրայ ծաղկավէտ դաշտերու մէջ : Նա կը հիւ-

նար երկրին գեղեցկութեան վրայ : Օղը մաքուր , աղբիւրներ առատ և յստակ , գետերը քաղցրաձայն ու վճիտ :

Խորհեցաւ քաղաք մը շինել եւ ամառանոց պալատներ կանգնել : Ամառ ատեն սքանչելի օդափոխութեան տեղ մը կ'ըլլար , իսկ

Վանի բերդն ու քաղաքը

ձմեռը կը մտածէր անցնել Նինուէի մէջ , որ Հայաստանէն հարաւ գտնուելուն աւելի տաք կ'ընէր :

Նա շատ տեղեր պտտեցաւ և ամենէն աւելի հաւնեցաւ Աղի կամ Բզնունեաց ծովին եղերքը գտնուած բլուրներուն : Անմիջապէս հրամայեց իր բոլոր երկիրներէն բերել տասներկու հազար կարող եւ շատ ընտիր գործաւորներ :

Երբ հաւաքուեցան , նախ հրաման րրաւ ջուրի ճամբաներ շինել , տեղ տեղ ժայռին մէջ կը փորէին , քարերով կը հիւսէին և ջրուղիներ կը շինէին :

Այդ ճամբայով շատ հեռուէն բերել տուաւ առատ ջուր , և սկսաւ ջրել իր շինելիք քաղաքին դաշտերն ու այգիները :

Այնուհետեւ սկսաւ բուն քաղաքի շինութիւնը : Կանգնեցին ամուր պարիսպներ պղինձէ դուռներով , իսկ քաղաքին մէջ երկու կամ երեք յարկով պալատներ , տուներ , որք զանազան գոյներով ներկուած էին : Այնպէս որ մէկ թաղը միւսէն կը զատուէր լայն լայն փողոցներով , եւ գոյներով :

Տնկեցին պարտէզներ , ծաղկանոցներ , պլուզատու ծառեր , այգիներ :

Բայց այս բոլոր շինութիւններուն մէջ ամէնէն փառաւորը քաղաքին ծայրը շինել տուածն էր : Փաղաքին հարաւային ծայրը բարձր ժայռ մը կար , անոր գագաթը պարիսպներ շինել տուաւ , իսկ մէջը , փորել տուաւ և շինեց սենեակներ , դահլիճներ , դանձաատոններ , մառաններ :

Ժայռին դուրսի երեսն ալ ողորկել , շտկել տալով վրան դարմանալի գիբերով իր բրած-

ները զրեւ տուաւ :

Այս փառաւոր քաղաքը իրեն անունով կոչեց Շամիրամակերս, բայց ժողովուրդը վերջը այդ անունը փոխելով վաճառ սկսեւ կոչել :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Շամիրամ հունցա՞ր Հայոց երկրին. ի՞նչ շինել ուզեց. Առաջ ի՞նչ շինել տուաւ, յետոյ ի՞նչ. Քաղաքը ի՞նչ կոչուեցաւ, եւ որո՞ւ անունով. Հիմակ ի՞նչ անուն կ'աւան :

Ժ. ԴԱՍ

ՇԱՄԻՐԱՄԻ ՌԻԼՈՒՆՔԸ

Շամիրամ թագուհին ամէն ամառ կ'անցընէր իր շինած քաղաքին մէջ : Իսկ ձմեռը կ'երթար Նինուէ :

Իր բոլոր օրերը կ'անցնէր ուրախութիւններով, խնջոյքներով՝ բարեկամներուն ու սիրելիներուն հետ : Նինուսի թողուցած զանձերը, հարստութիւնները կը վատնէ : Բնաւ հոգ չէր տանէր իր սրգիներուն վրայ :

Անոր սրգիները երբ իրենց մօրը երեսին տուին իր չար վարմունքը, այն ժամանակ, Շամիրամ սպաննել տուաւ զանոնք, բացի

ամէնէն պղտիկ տղէն : Անկէ ետք աւելի ինքզինքը տուաւ զուարճութիւններու :

Շամիրամի քաղաքը

կը պատմեն թէ՛ օր մը Շամիրամ զուրաւելած էր ծովուն եզերքը զբօսնելու համար տեսաւ, խումբ մը մանուկներ սրոնք կը զն-

նէին աւազի մէջէն գտնուած ուլունք մը :

Թագուհին իսկոյն հասկցաւ ուլունքին զօրութիւնը , առաւ մանուկներուն ձեռքէն եւ փոխարէնը պարգեւներ տուաւ անոնց :

Ուլունքը այնպիսի ուժ մը ունէր որ Շամիրամ ուզած մարդը իրեն առջեւ կը բերեր ուզածը կը հալածեցնէր : Աշխարհքը անոր ձեռքը խաղալիք դառցաւ :

Շամիրամի կրտսեր որդին մեծցած էր . ուղեց իր մօրը ձեռքէն ազատուիլ եւ ազատել աշխարհքը : Անոր միացան ազատասէր մարդիկ եւ զինուորներ : Այդ զինուորները յարձակեցան իրենց Թագուհիին վրայ :

Շամիրամ պատերազմի գնաց իր որդիին դէմ , բայց յաղթուելով փախաւ դէպի Վան : Յաղթող զինուորներէն մէկ քանի հոգի վազելով հասան անոր ետեւէն , եւ անոր ձեռքէն խլեցին ուլունքը , վազեցին աւելի առաջ որ ուլունքը Վանայ ծովը ձգեն :

Յոգնած վիճակի մէջ Շամիրամ քակեց իր երկար մազերը , ուրեց ծայրը քար մը դրաւ եւ սկսաւ դարձնել նետելու համար Բարդիանց ետեւէն :

Բայց , բարկութենէն այնչափ արագ կը գարձնէր , որ մազերը փեթթուեցան քարը

թռաւ եւ հեռուն ինկաւ , իսկ Շամիրամ յուսահատութենէն տեղնուտեղը քար կտրեցաւ : Զինուորները փախցուցին ուլունքը եւ տարին Վանայ ծովը նետեցին :

ՀԱՐՔԱՐԱՆ . Շամիրամ ի՞նչպէս կ'անցնէր իր կեանքը ո՞ր երեւոյթներն ի՞նչ քաւ . Պսսած աս' ի՞նչ տեսաւ . Ուլունքը ի՞նչ , զօրութիւն ունէր . Կրտսեր որդին ի՞նչու պատերազմի ելաւ Ուլունքը ի՞նչ քրին . Շամիրամ կեցած տեղը ի՞նչ դարձաւ :

ԺԱ . ԴԱՍ

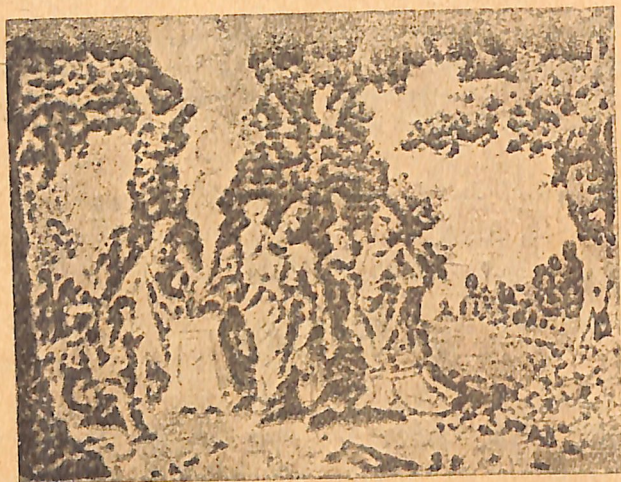
ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ

Արա գեղեցիկ երբ մեռաւ , իր նուարդ կնիք մէն տղայ մը ունէր , որ տասներկու տարեկան էր , Կադմոս անունով :

Շամիրամ Արայի մեռնելէն յետոյ , անոր տասներկու տարեկան տղուն անունը դրաւ Արա . Արա գեղեցիկը շատ սիրած ըլլալուն համար : Հայաստանի իշխանութիւնն ալ յանձնեց փոքրիկ Արային :

Արան մեծցաւ , ամուսնացաւ եւ զաւակ մը ունեցաւ , անունը դրին Անուսաւան : Երբ փոք-

րիկ Արան կամ Կադմոս ալ Շամիրամի հետ մէկ-տեղ պատերազմած ժամանակ սպաննուեցաւ : անոր յաջորդեց Անուշաւան :

Անուշաւան սօսիներուն կը նուիրուի

Արամ քաջ էր , Արա զեղեցիկ էր , իսկ Անուշաւան՝ խելացի , իմաստուն : Անիկա շատ շնորհալի էր և անուշլեզու : Նա կը կոչուէր՝ Սօս , որովհետեւ պզտիկ եղած ատեն նուիրուած էր սօսի ծառերու անտառին :

Մեր պապերը կը պաշտէին Սօսի (զաւազ) ծառը , և ուրիշ մէկ քանի ծառեր , որովհետեւ

կը տեսնէին որ ծառերը ինքնիրեն կ'աճին կը մեծնան . կը կարծէին թէ անոնց մէջ հոգի մը կ'ապրի , ինչպէս որ մարդուն մէջ հոգի կենալով կը մեծնար :

Ամէնէն աւելի կը պաշտէին սօսին և ինքզինքնին անոնց կը նուիրէին , որովհետեւ կը կարծէին թէ անոր տերեւներուն խշրտոցները իրենց մեռնող հայրերուն հոգիներուն ձայնն է : Անոր տերեւներուն սօսափիւնէն կամ ձայներէն զուշակութիւններ կ'ընէին մեր պապերը :

Անուշաւան Շամիրամի և իրեն հօրը Արայի մեռնելէն ետք Նինուէ տարուեցաւ , առաջ իբրեւ գերի , բայց իր խելացութիւնովը և բարեկամներու օգնութեամբ իրաւունք ստացաւ իր հայրենի երկիրը կառավարելու , պայմանաւ որ տուրք վճարէ Ասորեստանցիներուն :

Այսպէս առաջին անգամ Հայաստանը հարկատու եղաւ Ասորեստանին :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ .— Արա Գեղեցիկ որդի ունե՞ր . Շամիրամ ի՞նչ դրաւ անոր անունը . Փոքրիկ Արան տղայ ունե՞ր , ի՞նչ անունով . Անուշաւան ի՞նչո՞ւ Սօս կը կոչուէր . Մեր պապերը ի՞նչ ըսելով ծառեր կը պաշտէին . Սօսիներու տերեւներու ձայներէն ի՞նչ կ'ընէին . Անուշաւան ո՞ւր տարուեցաւ . Ինչպէ՞ս իւրաքանչիւր իրաւունք վաճակեցաւ . Հայաստան ի՞նչ եղաւ Ասորեստանցիներուն :

ԺԲ . ԴԱՍ

ՎԱՀԱԳՆ

Այն դարերուն երբ կ'ապրէին Հայկը , Արամը և Արա Գեղեցիկը , Հայոց աշխարհի բնակիչները դեռ հեթանոս էին : Անոնք չէին ճանչնար մէկ Աստուածը , այլ կը պաշտէին բազմաթիւ աստուածներ :

Իրենց գլխին վրայ տարածուած կը տեսնէին ընդարձակ երկնակամարը : Անիկայ կարծես թէ մէկ ծայրէն միւսը գրկած է երկիրը : Ան ճամբայ կուտայ երբեմն արեւին , երբեմն լուսինին , անհամար աստղերով կը պսպղայ , մէյ մը կը լուսաւորուի , մէյ մը կը խաւարի :

Ան կը զրկէ անձրեւի օգտակար կաթիլները : Մեր պապերը այնպէս կ'ընդունէին թէ երկինքը կենդանի էակ մըն է , հզօր աստուած մըն է և կը պաշտէին զայն :

Մեր պապերուն համար երկիրն ալ կենդանի էակ մըն էր , որովհետեւ ան իր մէջ կը պահէ սերմերը աճելու զօրութիւնը : Կը բանայ անթիւ և հոտաւէտ ծաղիկներ , կը սնուցանէ անհամար կենդանիներ : Երկիրը ո՛րքան բարիքներ կուտայ մարդուն :

Հեռաւոր հորիզոնին վրայ երկինքն ու երկիրը իրարու միանալով իրար կը համբուրեն : Ամէն լուսադէմի խաւարը կը կռուի լոյսին հետ , երկինքն ու երկիրը կարծես կը ցնցուին , կը չարչարուին . արիւն կը թափի և կարմիր կը ներկուի երկնային մեծ ծովը :

Կամաց կամաց երթալով կը բոցավառի այն կողմը , կարծես թէ եղեգներ կը վառին արեւելքի կողմը , կարծես ծուխ կը բարձրանայ դէպի վեր եւ յետոյ կարծես թէ բոցեր կ'եւնեն ու կը լուսաւորեն երկինքը :

Եւ հա՛յ յանկարծ այդ հրդեհին մէջէն դուրս կը վազէ զուարթ արեգակը , նոր արթնցած կարմիր երեսներով մանոսկի մը պէս : Ո՛րքան կարմիր է անոր դէմքը և կ'լուր : Խարտեաշ , ոսկեգոյն է նա . գլխի մազերը կը վառին կրակի պէս , իսկ մօրուքը բոցեղէն է :

Մեր հայրերը կը պաշտէին ծաղող արեւը , երկինքի և երկրի ծիրանի ծովին զաւակը , որ Վահագն կը կոչուէր : Երբ աղօթէին երեսնին դէպի անոր կողմը , դէպի արեւելք կը դարձնէին :

Անոր համար շատ տեղ փառաւոր մեհեաններ , տաճարներ կանգնած էին , և ամէն տարի , Վանատուր աստուածի տօնին նման , Վահագնի տօ-

նին ալ մեծ հանդէսներ կը կատարէին , ամէն
կողմերէ ուխտաւորներ կուգային , կ'երգէին ու
կը զուարճանային :

Այդ փառաւոր մեհաններէն մէկը կը զըռ-
նուէր Հայոց Աշտիշատ քաղաքին մէջ : Երբոր
Հայերը քրիստոնեայ եղան , Վահագնի մեհ-
եանին տեղ կանգնեցին Ս. Կարապետի եկեղե-
ցին , և անոր բոլորտիքն ալ շինեցին Ս. Կա-
րապետի վանքը :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Հայկի Արամի ժամանակ Հայեր քրիստոնեայ
էին քէ ոչ . Մէկ աստուած կը պաշտէին քէ շատ . երկինքը իբրեւ ի՞նչ
կը նկատէին . Հապա երկի՞րը . Արեւը ինչի՞ կը նմանցնէին . Անու-
նը ի՞նչ դրած էին :

ԺԳ . ԴԱՍ

ՎԱՀԱԳՆ ԵՒ ՅԱՐԴԳՈՂ

Սիրելի մանուկներ ,

Անցեալ դասին ըսի ձեզի թէ մեր պապե-
րը ամէն տարի մեծ հանդէսով կը տօնէին Վա-
հագնի տօնը : Այդպիսի տօներէն մէկին մէջ
Գուսանը իր քաղցրաձայն նուագարանով կ'երգէր
Վահագնի վրայ շինուած սա երգը .

« Երկնէր երկին և երկիր ,
Երկնէր և ծիրանի ծով .

Երկն ի ծովուն ունէր

Զկարմրիկ եղեգնիկն :

Ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր ,

Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր ,

Եւ ի բոցոյն պատանեկիկ վազէր .

Նա հուր հեր ունէր .

Ապա թէ բոց ունէր մօրուսն ,

Եւ աչկունքն էին արեգակունք : » *

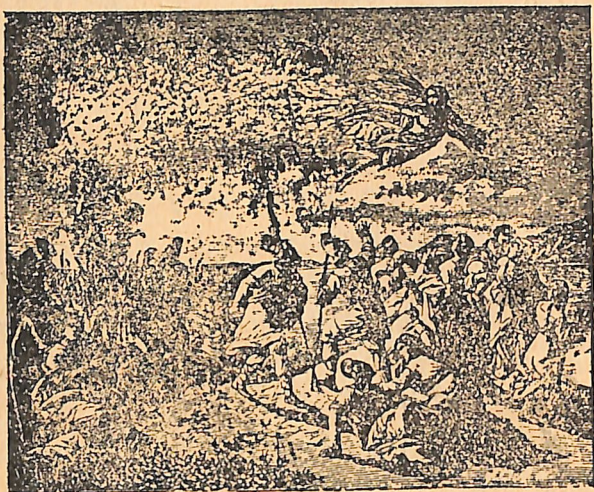
Գուք չէք հասկնար այս երգին լեզուն ,
որովհետեւ հին հայերէնով գրուած է . մեր հին
հայրերը և Գուսանները այս լեզուով կը խօ-
սէին և կ'երգէին . մենք հիմակ նոր հայերէ-
նով կը խօսինք :

Երբ որ վերի կարգերը ելնէք , գուք ալ պի-
տի կրնաք հասկնալ այդ հին հայերէնը : Տե-
սէք հիմակ ես պիտի թարգմանեմ և հասկը-
ցնեմ թէ ինչ ըսել կ'ուզէ :

Երկինքը կը տանջուէր (երկունքի մէջ էր) ,
Երկիրը կը տանջուէր .

(* Այս երգին կտորը գրուած է նոս ոչ քէ առակերէին կարգա-
ցելու , այլ ուսուցչին յուշարար մ'ըլլալու համար : Ինչպէս կը
սեանուի ուսուցիչը այսերգը պիտի կրնայ իբրեւ առիթ նկատել հին
ու նոր հայերէնի գոյութեան տարակից ծանօթութիւնը տալու հա-
մար ջանքերու :

Ծիրանի կարմրուկ եղեգն ալ կը տանջուէր :
Ծովին մէջի կարմրուկ եղեգն ալ կը տան-
ջուէր :
Եղեգնի խողովակէն ծուխ կ'ելնէր :

Յարդգողի նանապարհը

Եղեգնի խողովակէն բոց կ'ելնէր ,
Եւ բոցին մէջէն պատանի մը կը վազէր .
Նա կրակ մազեր ունէր ,
Մօրուքն ալ բոց .
Եւ աչքերը մէյմէկ արեգակ էին :
Վահագնը սիրուն պատանի Տըն էր , քս ջ

աստուած մը : Անոր վրայ մեր հայերը ու-
րիշ բաներ ալ կը պատմէին :

Օրինակ՝ օր մը երկինքի մէջ կով աստուած-
ներուն յարզը պակսեցաւ : Այդ կովերը երկին-
քի ամպերն են . որոնց ստինքներէն կաթի նը-
ման անձրեւ կը վազէ :

Երբ յարզը պակսեցաւ , Վահագն գնաց Ա-
սորոց Բարշամ նահապետին մօտ և անոր յար-
զը զողնալով երկինք փախաւ :

Բայց արագ փախած ատենը ճամբան յար-
զը թափթփեցաւ . մինչեւ հիմակ ալ երկնա-
կամարին վրայ կ'երեւի այդ սպիտակ հէտքը ,
որ կը կոչուի Յարդգողի ճանապարհ :

Հայաստանի մէջ մարդեր կային որ կը-
սէին թէ Վահագնը աստուած չէր . անիկա մարդ
էր , Տիգրանի որդին էր , որ իր քաջութիւններուն
համար իբրեւ աստուած պաշտուեցաւ : Ուրիշ
ազգեր ալ Հայերէն առնելով Վահագնը իբ-
րեւ աստուած կը պաշտէին :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ .— Գուսանը Վահագնին երգը հի՞ն հայերէնով
կ'երգէր թէ նոր հայերէնով . Սիրուն է այդ երգը թէ ոչ . Երգը ի՞նչ
կ'ըսէ Վահագնի, Երեսասա՞րդ կը ցուցնէ թէ չոփահաս . Անոր մա-
զը ի՞նչ , աչքերը ի՞նչ են , մօրու՞քը . Վահագնի մասին ի՞նչ կը
պատմէին Հայաստանի մէջ , Երկինքի կովերը որո՞նք են . Ո՞րն է
Յարդգողի ճանապարհը . Վահագնի մասին մաւրդ է բողոքեր կա-
լի՞ն . Որո՞ւ որդի է կ'ըսէին . Ինչո՞ւ աստուածացուցեր էն զայն :

ԺԴ . ԴԱՍ

ՀԵՔԵԱԹ ՊԱՏՄՈՂ ԾԵՐՈՒՆԻՆ

Սիրելի Աշակերտներ,

Գիտէ՞ք որ իմ ձեզի բոլոր պատմածները Գուսանին երգած ու պատմածներն են : Բայց այդ բոլոր պատմութիւնները, հէքեաթները կամ առասպելները միայն Գուսանը չէ որ կը պատմէ : Մեր պապերը բերնէ բերան կը սօր՝ վէին Գուսանին լրգերն ու պատմութիւնները և իրարու կը պատմէին :

Հին ատեն, մեր հայրերուն ժամանակ դպրոց չի կար և ուսուցիչը չէր պատմէր անոր, ինչպէս հիմակ ես կը պատմեմ ձեզի : Բայց հին ժամանակ պապերը՝ մեծ հայրիկները, կամ տատերը՝ մեծ մայրիկները, իրենց բոլորաթիւր կ'առնէին իրենց փաքրիկները ու անոնց կը պատմէին Գուսանին պատմածները :

Կը յիշէ՞ք, ձեր տունները, ձմեռ ժամանակ երբ հաւաքուիք, ձեր մեծ հայրիկը կամ մեծ մայրիկը և կամ ուրիշ մէկը, երբեմն աղսուր պատմութիւններ կ'ընեն, սիրուն հէքեաթներ կը պատմեն :

Այդպէս ալ հին ատեն մեր պապերուն տունը, թոնիրին կամ վառարանին առջեւ, ծերուն-

նի պապը կամ տատը իր շուրջ, ժողոված տունին փաքրիկները կը պատմէր շատ մը հէքեաթներ, կը պատմէր Հայիին, Արամին ու Արային պատմութիւնը, Վահագնի յարգ գողնալը և արեւն պէս ծնիլը կ'պատմէր նաև ուրիշ պատմութիւններ Սենեքերիմ թագաւորին և անոր

Հէքեաթ պատմող ծերունին

երկու որդիներուն պատմութիւնը, Մհերին քաջութիւնները եւ ուրիշ շատ բաներ :

Մինչեւ հիմակ Հայաստանի մէջ ծերուկ պապիկներ ու տատիկներ այդ պատմութիւնները կ'ընեն իրենց փաքրիկներուն : Շատ անգամ թոնիրին քով կը հաւաքուին տունին փաքրիկ-

ները, անոնցմէ մէկը կը խնդրէ մեծ հայրիկէն կամ մեծ մայրիկէն որ իրենց պատմէ Սենեքերիմ թագաւորին և Մհերին պատմութիւնը :

Մեծ հայրիկը տեսնելով որ բոլոր փոքրիկները անհամբեր, բերաննին բաց, զլուխնին երկարած կ'սպասեն, կ'սկսի իր սիրուն պատմութիւնը հատիկ հատիկ կը պատմէ :

Տղաքները ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեն, անոր բերնէն ելած բոլոր բառերը միտքերնին կը պահեն, պատմած քաջերուն նման իրենք ալ կը մտածեն քաջ եւ բարի ըլլալ : Աղուոր աղուոր դասեր կը հանեն անոր պատմածներէն և միտքերնին կը պահեն :

Հիմակ Հայաստանի մէջ քիչ կան Գուսաններ, բայց անոնց տեղը կը լրացնեն հէքեաթ պատմող ծերունիները :

Ես ալ այդ հէքեաթ պատմող ծերունիներուն պատմածներէն պիտի խօսիմ ձեզի . պիտի տեսնէք թէ ինչքան սիրուն և հետաքրքրական բաներ են :

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Գուսաններէն զաւորո՞ղմէն հեքեաթ կը պատմեն . Ձեզմէ որո՞ղմէն հեքեաթ լսած են . Հին ասէն դպրոց կա՞ր, տղաքն որ պատմութիւն կը սորվէին . Տղաները հեքեաթ կը սիրե՞ն քեզ . Հայաստանի մէջ հիմակ շատ Գուսաններ կ'ունեն . Անոնց տեղ որո՞ղմէն կը պատմեն այդ պատմութիւնները . Դուք ալ կը փափաքի՞ք որ պատմեն ձեզի անոնց պատմած հեքեաթներէն :

ԺԵ . ԴԱՍ

ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Ասորեստանի մէջ թագաւոր մը կար անունն էր Սենեքերիմ , Սենեքերիմ թագաւոր ունէր երկու որդի, Աղրամելիք և Սարասար :

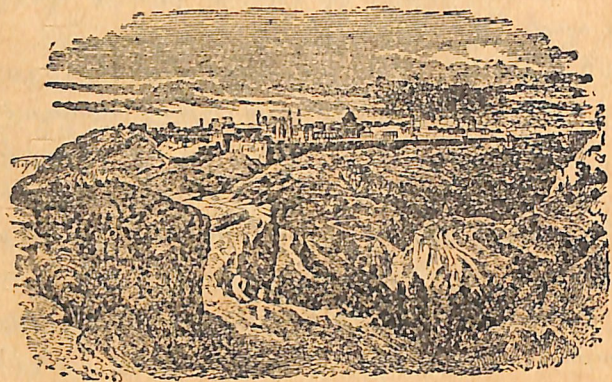
Սենեքերիմ զօրաւոր մարդ մ'ընէր . կռուպաշտ էր ու կը պաշտէր բազմաթիւ աստուածներ : Իր ժողովուրդին առջեւ մեծ հանդէսով կը երեւնար, կառքերու վրայ կը բազմէր, մինչեւ իսկ ինքզինքը իբր աստուած պաշտել կուտար :

Օր մը բազմաթիւ զօրք հաւաքեց և երուսաղէմի վրայ արշաւեց : Եօթը տարի քաղաքը պաշարեց, անոր չորս կողմը նստեցուց իր զինուորները, բայց չկրցաւ քաղաքը գրաւել :

Քաղաքին մէջ սով ինկաւ . ուստի անոնց թագաւորն ու ժողովուրդը ապաշխարեցին և աղօթեցին Աստուծոյ : Աստուծ լսեց անոնց խնդիրքը և հրեշտակներ զրկեց ու անոնց միջոցաւ համաճարակ հիւանդութիւնով ջնջեց Սենեքերիմի զինուորները :

Սենեքերիմ ուղտը նստաւ ու փախաւ դէպի իր քաղաքը : Ճամբան խօսքը իր կուռքին ուղղելով ըսաւ .

— Ո՛վ մեծ կուռք, զիտեմ որ ինծի գէմ
բարկացած ես, անոր համար իմ զինուորներս
փճացուցիր: Կը խնդրեմ բարեկամացի՛ր ինծի.
կ'ուխտեմ քեզի զո՛հ մատուցանել իմ Ադրա-
մեւէք որդին:

Երուսաղէմ

Կէս գիշերին Ադրամեւէքի և Սարասարի
մայրը երազ մը տեսաւ և իմացաւ որ Սենե-
քերիմ ուխտ ըրած է իր տղան զոհելու: Արթըն-
ցաւ եւ իր տղաներուն ըսաւ.

— Այս գիշեր երազ տեսայ և իմացայ որ
ձեր հայրը ձեզ մատաղ պիտի ընէ կուռքերուն:
Դուք ձեր գլխուն ճարը նայեցէք:

— Անոնց դրամ, ձի և ուտելիք տալով
ճամբու դրաւ:

Երկու եղբայրները ճամբայ ելան և փա-
խան երկրէն: Անոնց զլխուն շատ բաներ պա-
տահեցան: Յաջորդ անգամ պիտի պատմեմ
ձեզի:

ՀԱՄԷԱՐԱՆ. — Ո՞վ է Սեցեբեիմ քաղաքը. Քանոօի որդի ու-
նէր. Կուպս'ես էր քէ ասուածապսոս. Երուսաղէմը ի՞նչ քաւ
ե՞րբ ապաւանդեցին Երուսաղէմցիները. Ասուած ի՞նչ քաւ. Սե-
ցեբեիմի զոհները ի՞նչպէս ազատուեցան, ինչո՞ւ փախան:

ԺԶ. ԴԱՍ

ԱԴՐԱՄԵՒԷՔ ԵՒ ՍԱՐԱՍԱՐ

Ադրամեւէք և Սարասար փախան իրենց հօ-
րը քաղաքէն և նախ զացին Երուսաղէմ: Այն-
տեղ թագաւորը երբոր իմացաւ թէ անոնք Սե-
նեքերիմ թագաւորին տղաքներն են, փախցաւ
և չընդունեց զանոնք իր քաղաքին մէջ:

Ըսաւ.

— Մենք նոր ազատուեցանք Սենեքերիմի
ձեռքէն, եթէ այս տղաքը մեր մօտ պահենք,
Սենեքերիմ նորէն մեր վրայ կուգայ և մեր
քաղաքը կը պաշարէ:

Երկու եղբայները տրտմեւով ետ դարձան և քալեցին երկար հասան Մուշի Մուշեղ թագաւորին: Ան ալ Երուսաղէմի թագաւորին պէս չընդունեց զանոնք:

Այն ատեն բոլորովին տրտում տխուր շարունակեցին իրենց ճամբան: Երկար քալեցին, ճամբան հանդիպեցան առուակի մը որ բարձր լեռնէն կուգար: Առուակին ջուրը այնչափ ուժով կուգար որ մեծ գետին ջուրը կը կտրէր մինչեւ մէջտեղերը եւ յետոյ կը խառնուէր գետին հետ:

Անոնք զարմացան առուի ուժին վրայ: Սարասար ըսաւ Ադրամէլէքին:

— Ո՛վ որ ադ ջուրին ակը գտնէ և անկէ խրմէ զօրաւոր կ'ըլլայ: Ուստի որոշեցին անոր ակը գտնել ու ակին մօտ բերդի մը հիմը դնեն:

Գացին գտան առուակին ակը: Հոն իրենց բերդին հիմը դրին: Ապա գացին Ախլաթի Մեւլքոն թագաւորին և խնդրեցին որ զիրենք ընդունի: Մեւլքոն թագաւորը սիրով ընդունեց զանոնք: Տարի մը կերակրէց: Բայց տարի մը ետքը վէճերը (թագաւորին երկրորդը) ըսաւ.

— Թագաւոր այս սղաքը պարապ տեղը հաց կ'ուտեն, պէտք է փորձել և գիտնալ թէ

ինչ կրնան ընել: Անոնք ալ պատասխանեցին:

— Մենք լաւ կռուող ենք: Այն ժամանակ թագաւորը հաւաքեց իր քաջերը, որպէսզի անոնց հետ մրցին: Ադրամէլէք և Սարասար կռուեցան անոնց հետ և յաղթեցին, մէկ քանիներն ալ սպաննեցին: Թագաւորը վախցաւ և ըսաւ.

— Ձեզի հող պիտի տամ որ երթաք տուն տեղ շինէք ու հեռանաք պալատէն: Անոնք խնդրեցին որ իրենց հիմը դրած բերդին տեղը իրենց տրուի և անոր բոլոր տէքը բնակեցնելու համար ալ 40—50 տնուոր բնակիչ: Թագաւորը կատարեց անոնց խնդիրը և անոնք ուրախութեամբ գացին:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ադրամէլէք եւ Սարասար նախ ո՞ր գացին. Ինչո՞ւ չհրուստեցան. Յետոյ ո՞ր գացին. ճամբան ինչի՞նչ հանդիպեցան. Ինչ շինեցին ակին ֆով. Ո՞ր գացին. Մեկուն քաղաւոր ինչո՞ւ հետաքննեց իր ֆովէն:

ԺԷ. ԴԱՍ

ՍԱՍՈՒՆ ԲԵՐԴԸ

Ադրամէլէք եւ Սարասար Մեւլքոն թագաւորին
Ա.Զ.Գ. ՊԱՏՄ. ՏԱՐԲ. Ա.

ւորէն հրաման առնելէն ետքը զացին իրենց բերդին տեղը: Սարասարն ըսաւ Ադրամեւէքին.

— Առաջ այս բե՞րդը շինենք թէ այդ խեղճերուն տուները:

— Առաջ տոնոց տուները շինենք, պատասխանեց Ադրամեւէք. վերջէն կը շինենք մեր բերդը, որովհետեւ այդ խեղճերը չեն զիմանար աբեւին ու ցուրտին և սկսան բնակիչներու տուները շինել:

Ապա սկսան լրացնել իրենց բերդը, քարէ սան, քարէ սիւն իրարու վրայ դրին ու բերդը աւարտեցին: Սարասար անկէ վերջը իր եղբայրը Ադրամեւէքը շրկեց Մեւքոն թագաւորին: Ան ըսաւ.

— Մենք քու գաւակներդ ենք և մեր բերդը շինեցինք. եկեր ենք քու մօտ և կը խնդրենք որ դաս ու մեր բերդին անուն դնես: Կը խնդրենք նաեւ որ աղջիկդ իբրեւ կին տառ եղբորս Սարասարին:

Ախլարի թագաւորը մեծ պատիւով ընդունեց: Իր աղջիկը տաւաւ եւ ինքն ալ շատ մարդերով բերդը տեսնելու գնաց: Բերդին առջեւ որ հասան Ադրամեւէք ըսաւ.

— Մեւքոն թագաւոր, մեր բերդին անուն դիր և ապա մտիր ներս: Թագաւորը պա-

տասխանեց.

— Ձեր բերդին անունը — Սանի վրայ սիւն Սանսիւն կամ Սասուն: Ու բերդին անունը մընաց Սասուն:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Ինչո՞ւ առաջ գիւղացիներուն տուները շինեցին. Ադրամեւէք ի՞նչ ըսաւ Մեւքոն թագաւորին. Բերդին ի՞նչ անուն դրաւ թագաւորը:

ԺԸ. ԴԱՍ

ՍԵՆԵՔԵՐԻՄԻ ՍՊԱՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ադրամեւէք իր եղբորը պատկուելէն ետք մահի մը մահն գիշեր երազ կը տեսնէր: Երազին մէջ իր հօրը մեծ կուռքը այծի գլուխով եւ մարդու կերպարանքով կուգար կը կենար իր գըլուխին վերեւ ու կը չարչարէր զինքը թոյլ չը տալով մինչեւ լոյս որ քնանայ:

Խեղճը անքուն մնալէն հիւանդացաւ. և երբ իր եղբայրը պատճառը հարցուց, ըսաւ.

— Մեր հայրիկին մեծ կուռքը չթողուր որ քնանամ: Պիտի երթամ հօրս մօտ: Կամ հայրս զիս մատաղ պէտք է ընէ մեծ կուռքին և կամ ես հայրս պիտի մատաղ ընեմ:

Ադրամեւէք մեկնեցաւ իր հօրը քաղաքը: Գը-

նայ հօրը ներկայացաւ : Սենեքերիմ՝ երբ տեսաւ իր որդին շատ ուրախ եղաւ : Աղբամեւէք ըսաւ իր հօրը .

— Հա՛յրիկ, դուն ուխտ ըրեր ես զիս մատակ ընել մեծ կուռքին : Անիկա ինձի հանգիստ չտուաւ, ասոր համար եկայ :

Սենեքերիմ իր զաւակը տարաւ մեծ կուռքին տաճարը և հրամայեց որ նախ երկրպագութիւն ընէ աստուածին, յետոյ զսփռելու համար : Աղբամեւէք ըսաւ .

— Հա՛յրիկ, չեմ գիտեր թէ ինչպէս երկրպագութիւն կ'ընեն. կը խնդրեմ որ ինձի սորվեցնես :

Սենեքերիմ այն ատեն սկսաւ սորվեցնել երկրպագելուն ձեւը, խոնարհեցաւ մեծ կուռքին առջեւ : Այդ ժամանակ Աղբամեւէք մէկ հարուածով կտրեց իր հօրը զլուխը, ջարդեց փշրեց կուռքերը և սուրը ձեռքը դուրս թռաւ տաճարէն :

Ամբողջ քաղաքը սոսկաց և հնազանդեցաւ իրեն : Աղբամեւէք իր հօրը դահը բարձրացաւ և եղաւ Ասորեստանի թագաւոր :

ՀԱՐՑԱՐՈՒՆ .— Աղբամեւէք ինչո՞ւ նիհարցաւ . Գնա՞ց հօր մօտ . Ի՞նչ ըսաւ հօր . Հայր ի՞նչ հրամայ՞ց . Աղբամեւէք ի՞նչ նրաքի դիմէ՞ց իր հայր սպանելու համար :

ԺԹ . ԴԱՍ

ԱՌԻԻԾԱՋԵՒ ՄՆԵՐ

Սասուն մնացած Սարասար ունեցաւ որդի մը, որուն անունը դրին Մհեր : Մհեր օրէ օր կը մեծնար : Երբ տասնեւհինգ տարեկան եղաւ, աղէն մեծ մարդու կը նմանէր և շատ ոյժ ունէր : Ունէր ձի մը աղեղ մը ու որսի կ'երթար :

Սասունը լեռնոտ երկիր մ'ըն է : Հոն շատ ցորեն չի բուսնիր, դուրսէն կը բերեն էշերով, ջորիներով : Օր մը սարսափելի առիւծ մը Սասունի ճամբան բռնէր էր և բոլոր անցնող դարձողները կը բզքտէր : Ճամբաները զոցուեցան, մարդիկ իրենց վախէն դուրս չէին կրնար ելլել, չէին կրնար ցորեն բերել : Սաստիկ սով մը ինկաւ երկիրը :

Մհեր առաւ մը իր հօրը քով երթալով ըսաւ .

— Հա՛յրիկ, ինչո՞ւ կը խորհիս, ես պիտի երթամ եւ այդ առիւծը սպաննեմ :

— Տղաս, ըսաւ հայրը, դուն պզտիկ ես, բան մը չես կրնար ընել . սուրը չի կտրեր այդ առիւծին միսը, նետը չի ծակեր անոր կաշին, անիկա քեզ ողջ ողջ կը լափէ :

Մհեր առիւծին բերանը կը պատէ:

— Չէ, հայրիկ, ես կ'երթամ, ես չեմ վախ-
նար, կամ կը մեռնիմ և կամ կ'ազատեմ Սա-
սունը: Այսպէս ըստ ու ճամբայ ելաւ:

Դնա՛ց գնա՛ց Մհեր և հեռուէն տեսաւ ա-
ռիւծը որ բերանը բացած սարէն դէպի վար իր
վրայ կը վազէր: Նետը քաշեց ու նետեց, բայց
առիւծը չը վնասուեցաւ: Աւելի կատաղած ու
փրփրած յարձակեցաւ Մհերի վրայ:

Մհեր միտ մինակը քաջաբար նետուեցաւ
առիւծին դէմ, եւ ոտքը գնեցով անոր վրայ,
բերանէն բռնեց և պատուեց:

Ժողովուրդը շատ ուրախացաւ եւ փառա-
ւոր կերպով Մհերը բերդ տարին: Այն օրէն ի
վեր Մհերը կոչուեցաւ Առիւծաձեւ Մհեր:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Մհեր որո՞ւ որդին էր. Առիւծը որքան
էր. Ինչո՞ւ Սասունի մէջ սով ինկաւ. Մհեր ի՞նչ բաւ իր հօրը.
Ինչո՞ւ առիւծը սպանեց. Ի՞նչ կոչուեցաւ:

Ի. ԴԱՍ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱԻԻԹ

Երբ որ Սարասար մեռաւ, Առիւծաձեւ Մը-
հեր անոր տեղ անցնելով սկսաւ կառավարել
իր երկիրը: Ան ամուսնացաւ եւ երեք որդի ու-
նեցաւ, որոնց ամենէն պզտիկին անունն էր Դա-
ւիթ:

Դաւիթ հովիւ էր: Ինքը թէեւ եօթը-ութը տարեկան մանուկ մըն էր, բայց մեծ մարդու կը նմանէր և հարիւր հսկայի ոյժ ունէր:

Հովիւ եղած արտէն ծանօթացաւ եւ եղբօր պէս բարեկամ եղաւ ուրիշ հովիւի մը հետ ու միշտ անոր հետ մէկտեղ կ'արածէին իրենց հօտերը:

Օր մը այդ հովիւը յայտնեց թէ իրենց գիւղը հերիսայ եփած են և յանձնարարեց որ երթայ ուտէ եւ քիչ մըն ալ իրեն բերէ:

— Շուտով քու քով գալու համար չկրցայ հերիսայէն ուտել եւ անօթի ելայ եկայ, ըսաւ:

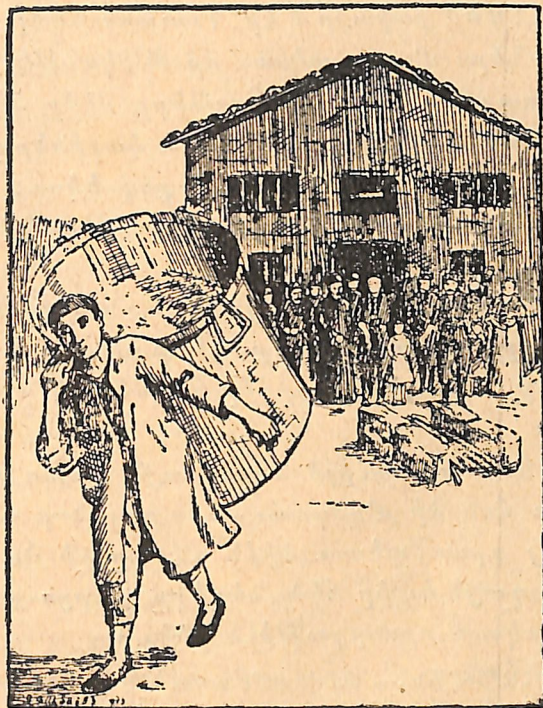
Նս հիմայ կ'երթամ կը բերեմ, ըսաւ Դաւիթ և գնաց եկեղեցիին բակը:

Տեսաւ որ հերիսան եփած տեղէն վար առեր են և քահանաները եկած են կ'օրհնեն: Գնաց կաթսան վերցուց, կռնակն առաւ և ըսկաւ հեռանալ: Քահանաներն ու մարդերը զարմացան: Նրբ մարդ մը բարկացաւ, քահանաներէն մէկը ըսաւ.

— Աստծու սիրուն, ձայն մի' հանէր, Սասունի քաջերէն է, կը դառնայ մեզ ալ ջարդու փշուր կ'ընէ:

Նրբ Դաւիթ իր ընկերոջ քովը եկաւ, տեսաւ որ ան նստէր կուլայ, պատճառը հարցուց

անոր: Այն ժամանակ տղան պատասխանեց Դաւիթին.

Դաւիթ հերիսայի կաթսան կը օսնի

— Քառասուն վայրենի լեռան մարդեր եկան և իմ հօրթերը տարին:

— Դուն անհոգ եղիր, ըսաւ Դաւիթ: Ես հիմայ կ'երթամ և հորթերը կը բերեմ:

Գնաց եւ լեռան մարդերուն բնակարանը գտաւ: Մեծ քարայր մ'էր: Քառասուննալ սպաննեց: Ներս մտաւ, տեսաւ որ 40 կանթէ (գուլը) կաթսայ մը կայ, 40 հորթերը մէջը կ'եփին: Կաթսան պարպեց, հորդերուն կաշիները մէջը լեցուց և առաւ իր ընկերոջ քով եկաւ:

Անոր հետ զիւզ գացին: Դաւիթ կանչեց կովատէրերը և ըսաւ.

— Ձեր կովարածը յանձանք չունի: Եթէ իմ եղբօրը չարիք մը ընէք, դուք զիտէք: Այդ պըղինձը ծախեցէք, թող ձեր հորթերուն տեղը ըլլայ:

Յետոյ Դաւիթ նորէն այն քարայրը գընաց: Հոն ձի մը գտաւ. ձեռքը անոր մէջքին վրայ դրաւ, տեսաւ ձիին մէջքը չի ծռիր: Առաւ զայն եւ իր հեծանքիքը դարցուց: Այլեւս սկսաւ որսորդութիւն ընել:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ, — Մերի փոքր որդին ի՞նչ կը կոչուէր. Դաւիթ որչափ ոյժ ունէր. Ո՞վ էր Դաւիթին մտերիմ բարեկամը. Հերիսային կաթսան ի՞նչ րաւ Դաւիթ. 40 վայրենիներ ի՞նչ րաւ. Քարայրին մէջ ի՞նչ գտաւ:

ԻԱ . ԴԱՍ

ԴԱԻԻԹ ԵՒ ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ

Սիրելի Աշակերտներ:

Կը յիշէ՞ք, Ադրամելէքը իրեն հայրը ըսպաննեց և անոր տեղ թագաւոր եղաւ: Անոր վըրայ ա'լ չխօսեցանք: Հիմա պիտի պատմեմ:

Ադրամելէք բաւական շատ տարիներ թագաւոր եղաւ: Իր երկիրը կառավարեց:

Օր մը Մսրամելիք անունով մէկը գնաց և Ադրամելէքը սպաննեց: Անոր տեղը թագաւոր եղաւ և նստաւ անոր գեղեցիկ պալատին մէջ, որ նինուէ կը գտնուէր:

Ադրամելէքի մահուան վրայ մարդ չբարկացաւ, որովհետեւ Ադրամելէք հայրը սպաննած էր, Անիկա հայրասպան մըն էր:

Մսրամելիք շատ քաջ և հսկայ մարդ մ'էր: Ան օր մը գնաց գրաւեց Սասունի մէկ մասը: Այդ ժամանակ Դաւիթ զեռ շատ փոքր մանուկ էր:

Դաւիթ մեծցաւ, իր ձիովը անգամ մը որսի ելած էր: Թռչուններուն՝ ետեւէն ինկաւ և իր ոտքերուն տակ սկսաւ կողկռտել պառաւ կընոջ մը արտը:

Պառաւը երբ տեսաւ գոչեց:

— Գրողս տանի քեզ, Դաւիթ, ինչո՞ւ արտփճացուցիր. եթէ քաջ ես ինչո՞ւ չես երթար Սասունի երկիրը ետ չես առներ :

Դաւիթ բան մը չէր գիտեր: Տուն գնաց և հոն հարցուց: Հասկցաւ որ Մարամեւիքը գրաւած է այդ երկիրը: Դաւիթ ձին հեծաւ, իրեն հետ մէկ քանի քաջեր ալ առաւ ու գնաց գրաւուած երկիրը, Մարամեւիքին մարդերը սպաննեց: Անոնցմէ երկու հոգի միայն փախան և Մարամեւիքի գացին պատմեցին:

Մարամեւիք բարկացաւ: Շատ զօրքեր հաւաքեց և անձամբ Դաւիթի վրայ արշաւեց:

Դաւիթ իմացաւ. ձին հեծաւ, վազեց մտաւ զօրքերուն մէջ և սկսաւ կոտորել:

Բայց ծերունի մը իր առջեւը ելաւ, գնաց անոր մօտ և ըսաւ.

— Ինչո՞ւ կը ջարդես այդ խեղճերը: Անոնց թագաւորը բռնի հաւաքած բերած է զիրենք: Ինչո՞ւ կը քաջես կայծակի թուրդ, կ'սպաննես ասոնք. եթէ ըսեւիք մը ունիս, գնա իրեն՝ թագաւորին հետ խօսէ:

Դաւիթ գնաց Մարամեւիքին քով ուղեց անոր հետ մինակ կռուիլ: Երբ Դաւիթ Մարամեւիքի վրանին մօտ գնաց Ան կը քնանար և բերանէն զոլորչիները ծուխի պէս կը բարձ-

րանային դէպի վեր:

Շամփուրները բերին, տաքցուցին և ստաքերուն դրին որ արթննայ: Մարամեւիք մէկ կողմէն միւսը դարձաւ և ինքնիրեն ըսաւ:

— Է՛, այստեղի լուերը ո՛րքան խիտա կը խածնեն :

Վերջապէս արթնցաւ, ընդունեց Դաւիթը: Երկուքը մէկ որոշեցին առանձին պատերազմիլ. ո՛վ որ յաղթէր յաղթած պիտի ըլլար և զինուորներուն պէտք չպիտի ըլլար կռուիլ:

Կռիւր սկսաւ Մարամեւիքի հետ:

Մարամեւիք նեաեց իր նիզակը, որ շատ ծանր էր: Երեք անգամ փորձեց, բայց չկրցաւ Դաւիթին վնասել:

Կարգը եկաւ Դաւիթին: Նա թոյլ տուաւ որ Մարամեւիք ծածկուի թաղիքներու և կարպետներու տակ:

Դաւիթ զարկաւ իր կայծակի թուրով կըտրեց կարպետները և Մարամեւիքն ալ երկու կտոր ըրաւ:

Այնուհետեւ ան ետ առաւ Սասունի երկիրը և ուրիշ երկիրներ: Եւ ինքը եղաւ թագաւոր:

մարդիկ չցանցան Աղբաւելիքի մահուան վրայ. Մարմնելիք ի՞նչ գրաւեց. Դաւիթ ո՞ւրկէ իմացաւ. Ի՞նչ քաւ. Մարմնելիք որո՞ւ վրայ քալեց. Դաւիթին ի՞նչ ըսաւ ծերունին. Մարմնելիք ի՞նչ պէտք մարդ էր. Կոխին մէջ ո՞վ յաղթեց:

ԻԲ . ԴԱՍ

ՊԶՏԻԿ ՄՆԵՐ

Դաւիթ որդի մը ունեցաւ: Անոր անունը դրին Պզտիկ Մհեր: Երբ երախտան ծնաւ, աջ ձեռքը խուր, գոց էր: Հայրը դժուարութեամբ բացաւ: Ամէնքը սոսկումով տեսան որ անոր ափը լեցուն է թանձր արիւնով:

Հայրը գուշակեց և ըսաւ.

— Այս տղան ինձմէ տաւելի արիւն պիտի թափէ:

Պզտիկ Մհեր սկսաւ մեծնալ: Թէեւ փոքրիկ մանուկ էր, բայց չափահաս մարդու կը նմանէր:

Իր հայրը օր մը լիճի մը մէջ լողցած տեսնելով, թշնամի թագաւորին աղջիկէն թունաւոր նեա մը ընդունեց և մեռաւ:

Պզտիկ Մհեր անոր տեղը իշխան եղաւ: Առաւ հօրը գէնքերը և ձին, եւ սկսաւ հօրը մահ-

ուան վրէժը լուծելու համար երկիրներ ջարդել, թացը չորը չնայիլ:

Ամէնէն առաջ յարձակեցաւ իր հօրը թըշնամիին երկիրը և աւերեց զայն: Յետոյ սկըտաւ աջ ու ձախ չնայիլ: Ամէն կողմ սարսափ ձգեց:

Շաբի անուն թագաւոր մը կար: Ան ըսաւ թէ Մհերէն չի վախնար: Շատ զօրք ժողովեց Մհերի վրայ եկաւ:

Մհեր երբ իմացաւ, հեծաւ իր ձին և մըտաւ Շաբի թագաւորի զինուորներուն մէջ ու սկսաւ ամէնքն ալ ջարդել:

Շաբի թագաւորը վախցաւ եւ խնդրեց որ իրեն հեա բարեկամ ըլլայ: Մհեր ընդունեց և բարեկամ եղաւ: Շաբի թագաւոր կեղծաւորութիւն կ'ընէր. հարցուց Մհերին.

— Քու ոյժը ինչի՞ մէջ է:

Մհեր վստահելով Շաբի թագաւորին վրայ թէ իր բարեկամն է, ըսաւ անոր.

— Իմ ոյժը թեւերուս մէջն է, եթէ թեւերս ամուր կապէք, բան մը չեմ կրնար ընել:

Թեւերը կապեցին, յետոյ նետեցին ջրը հօրի մը մէջ:

Շաբի թագաւորը եօթն օր արձիճ հաւեցը-

նեւ տուաւ որ հորը լեցնէ և Մհերը սպաննէ:

Պառաւ կին մը որ եօթն աղջիկ ունէր, օրը երկու անգամ հաց կը բերէր անոր: Օր մը պառաւը ըսաւ.

— Շաբի թագաւորը արձիճ հալեցնել կուտայ որ քու վրայ լեցնէ և քեզ սպաննէ: Եթէ իմ աղջիկներէս մէկը թագուհի ընել խոտանաս, ես քեզի կը սորվեցնեմ աղատուելու միջոցը:

Մհեր ընդունեց: Այն ատեն պառաւը ըսաւ.

— Այդ ջրհորին կից ուրիշ ջրհոր մը կայ: Պատը ծակէ և միւս կողմը անցիր: Այս ըսաւ և պատը փորելու համար զործիքներ տուաւ: Զուանսով մկրատ մըն ալ կախեց, որ Մհեր ձեռքի կապերը կտրէ: Մհեր պատը ծակեց և միւս կողմը անցաւ: Դիւրութեամբ դուրս ելաւ ջրհորէն և գնաց Շաբի թագաւորը սպաննեց: Պառաւին աղջիկը ջուլհակի մը հետ ամուսնացուց ջուլհակն ալ թագաւոր կարգեց ու հեռացաւ:

Այլեւս Ան անյաղթելի էր: Աջ ու ձախ ըսկըսաւ անխնայ կոտորել: Բայց քանի կը մեծնար, այնքան կը ծանրանար և հսկայ կը դառնար, եւ երբ ձիովը կը քալէր, ձիին ստքերը գետնին մէջ կը խրէին:

Գետինը չէր կրնար բռնել Անոր: Այդպէս

օր մը, դժուարութեամբ քալելով, ինկաւ ագռաւի մը ետեւէն որ միշտ կը փախչէր ու կը գիմէր դէպի քարայր մը:

Մհեր երբ ձիովը քարայրը մտաւ, Աստուած այլեւս թոյլ չտուաւ որ դուրս ելնէ: Քարայրը փակուեցաւ քարէ դուռով մը ու Ան մնաց հոն և պիտի մնայ մինչեւ աշխարհի վերջը:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ.— Դաւիթի զաւկին անունը ի՞նչ դրին. երբ տղան ծնաւ ի՞նչ պատահեցաւ. Մհեր ի՞նչ ըրաւ. Շաբի թագաւորը ի՞նչ կ'ըրէր. Ե՞րբ բաւեկամացաւ Մհերի հետ. Մհերին ոյժը ո՞ր էր. Շաբի ի՞նչ ըրաւ. Ո՞վ ազատեց Մհերը. Մհեր ի՞նչպէս մեկն էր. Ո՞ր մնաց:

ԻԳ . ԴԱՍ

Վ Ա Ղ Ա Ր Շ Ա Կ

Սիրելի մանուկներ,

Այսօր ձեզի բոլորովին նոր պատմութիւն մը պիտի ընեմ: Գուսանի պատմածներէն պիտի առնեմ և պիտի պատմեմ:

Կար ժամանակ երբ Հայաստանի մէջ զօրաւոր իշխաններ չկային հայկի Արամի և Արայի պէս քաջեր չկային: Ամէն մարդ կ'ուզէր

Ա.Զ.Գ. . ՊԱՏՄ . ՏԱՐԲ . Ա .

ինքը իշխան ըլլալ եւ կառավարել : Ասոր համար օտար իշխան մը եկաւ եւ թագաւոր եղաւ Հայոց :

Այդ օտար իշխանն էր Վաղարշակ Պարթեւը :

Պարթեւները կը բնակէին Պարսկաստանի լեռներուն վրայ : Անոնց մէկ իշխանը զօրացաւ և գրաւեց մինչեւ Հայաստանի մօտերը զանաւոր երկիրները : Այդ իշխանին յաջորդներէն Տէկն էր Արշակ :

Արշակի եղբայրն էր Վաղարշակ :

Արշակ ուզեց իր եղբայրը Հայոց թագաւոր պսակել : Փառաւոր հանգէս մը ըրաւ և իր ձեռքով Վաղարշակի գլուխը գրաւ թագը ըսելով .

— Գնա՛ տիրէ՛ երկիրներուն որքան որ քու խելքն ու քաջութիւնը կրնան տիրել, որովհետեւ քաջերու սահմանը իրենց զէնքն է :

Վաղարշակ, Հայոց թագաւոր պսակուելէն ետք բազմաթիւ զօրքով եկաւ Հայաստան : Ո՛չ սքանոր զէմ գրաւ, որովհետեւ Հայերը և Պարթեւները լեզուով ու կրօնքով իրարու նման էին և Հայերը ոյժ չունէին :

Վաղարշակ եկաւ նստաւ Արմաւիր քաղաքը : Հայոց բոլոր մեծ իշխաններուն պատիւներ տու-

աւ հայոց իշխանները կը կոչուէին Նախարար :

Անիկա ուզեց Հայոց պատմութիւնը գիտնալ, ուստի փնտռել տուաւ ամէն կողմ :

Գտնելով Հայկի, Արամի և ուրիշ հայ թագաւորներու պատմութիւնը, քարէ արձանի մը վրայ փորագրել տուաւ որ ամէն մարդ կարգայ և իմանայ :

Ուրիշ աղուոր օրէնքներ ալ գրաւ և սիրելի եղաւ բոլոր Հայերուն :

ՀԱՐՅԱՐԱՆ . — Պարթեւերը ո՛ր կը բնակէին . Վաղարշակ որո՞ւ եղբայր էր . Արշակ ի՞նչ քաւ իր եղբայր . Հայեր ինչո՞ւ դեմ չդրին Վաղարշակին . Վաղարշակ ի՞նչ գործեր քաւ . Սիրելի եղա՞ւ Հայերուն :

ԻԴ . ԴԱՍ

ՏՈՐՔ ԱՆԳԵՂ

Վաղարշակ թագաւորի ժամանակ Տորք-Անգեղ անունով մարդ մը կար : Հառարակ մարդու նման չէր ան, այլ աժտահա, ահարկու հակայ մը : Աչքերը խոր ու դժնեայ, սեւ սեւ ունքերը՝ մութ ամպի նման՝ կախուած էին աչքերուն վրայ . քիթը կորնթարթ ու տափակ,

աղուաները ուրազի նման, եղունգները թուր,
բազուկները գերաններու պէս, կուրծքը լայն:

Կոշտ ու կոպիտ կերպարանք մը ունէր ան,
բարձրահասակ ու տղեղ: Անոր դէմքը աշնքան
զափան ու անճոռնի էր որ վրան նայեւու կը
սոսկային մարդիկ:

Հայկի սերունդէն էր ան, Հայկի մէկ թո-
ռան՝ Պասքամի սերունդէն:

Այս Տորքի մասին զարմանալի բաներ կը
պատմէին մեր հին երգիչները:

Տորքը դեռ պատանի էր երբ ժայռեր կը
կտարէր, ձեռքով կը ճեղքէր զանոնք ու եղունգ-
ներովը կը մաքրէր, տախտակներ կը շինէր և
անոնց վրայ պատկերներ կը փորագրեր:

Նա շատակեր չէր նարայի նման, կը սի-
րէր կաթը, թանն ու մածունը: Բարկացոտ չէր,
այլ հեզ էր և խոնարհ, բայց եթէ բարկանար,
Տէրը աղատէ՛ր անոր ձեռքէն:

Անգամ մը գիւղին մէջ Տորքը զայրացու-
ցին, ետեւէն զոչեցին.

— Անգե՛ղ, դէ՛շ Անգեղ:

Ալ չհամբերեց. ծառ մը փրցուց և անով
աւլեց ամբողջ գիւղը, տուները քանդեց: Մար-
դիկ փախան ճանճերու պէս, ո՞վ կրնար Տորքին
դէմ ելլել:

Այսպէս երբ անոր բնութիւնը հասկցան,
ա՛լ աշնուհետեւ սրտին չդպան: Մեծ յարգան-
քով պատուեցին, պարերդ շինեւոյ գովաբանե-
ցին: Այլ շիկներ ու տղաքներ՝ ձեռք ձեռքի բռ-
նած՝ կը պարէին ու Տորքը կը գովէին:

Անգութ չէր Տորքը և ոչ ալ տղէտ էր: Լաւ
որմնագիր էր և ճարտարապետ: Ահագին քարեր
բերաւ լեռնէն ու տաշեց տաշտեց, իր քանդած
գիւղին տուները նորէն շինեց:

Անկէ ետքը Տորք իր ոյժը բարիքի համար
կը գործածէր: Իրմէ առաջ գողերն ու աւազակ-
ները աներկիւղ կը թալանէին գիւղերն ու քա-
ղաքները, բայց երբ Տորք Անգեղը մեջտեղ ե-
լաւ, բոլորը ծակուծուկ մտան:

Նա ոչ թուր կը գործածէր և ոչ նետ, միայն
իր երեւնաւովը կը փախցնէր չարագործներն ու
թշնամիները: Բայց երբ թշնամիին երես առած
կը մնար, այն ատեն ոյժի կը դիմէր, կը վեր-
ցնէր ահագին քարեր և կարկուտի պէս գլուխ-
նուն կը թափէր:

Սե ծովի կողմէն օտար թշնամիներ կը թա-
լանէին և մարդեր գերի կը տանէին: Միշտ կու-
գային նաւերով, կը կողոպտէին գիւղերը և գե-
րի կը տանէին սիրուն աղջիկներ:

Անգամ մը եկան խնդրեցին Տորքին, որ

երթայ օգնէ խեղճ ժողովուրդին: Գնաց մեր հսկան, բայց նաւերը արդէն հեռացեր էին Սև Ծովի ափէն:

Ձայրացաւ Տորք, զոռաց, մռնչեց: Սարե-
րէն բլրաշափ ժայռեր փրցուց, փախչող նաւե-
րու ետեւէն նետեց:

Դղրդեցաւ ծովը. բարձրացան ալիքները:
Ահա զարձեալ ժայռ, դարձեալ դղրդոց: Նաւե-
րը օրօրոցի պէս կը տատանէին: Բլուր մըն ալ,
առաջինէն աւելի մեծ, ուղղակի կ'իյնայ նա-
ւերուն գլխուն: Նաւերը կը զարնուին ու աւա-
զակներուն հետ ծովին յատակը կ'երթան:

Առաջակներէն միայն մէկը ազատուեցաւ,
զլուխը պատռտած իր երկիրը հասաւ, և այն-
տեղ այնպիսի հրաշքներ պատմեց որ լսողնե-
րը սարսափեցուց:

Ահա այն բարբարոսութեան վերջ տուաւ
մեր զօրեղ հսկան:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Տորք Անգեղ ի՞նչպէս մարդ էր. ի՞նչպիսի
աչքեր ունէր. Գիրք, բազուկներ, հասակը ի՞նչպէս էին. Անգամ մը
երբ բարկացաւ ի՞նչ րուս գիւղը. Բարի՞ էր ըէջար. Սեւ ծովի ե-
գերհներ ի՞նչ կ'ընէին աւազակներ. Տորք ի՞նչ րուս:

ԻՅ. ԴԱՍ

ՏՈՐԷ ԱՆԳԵՂ ԵՒ ՎԱՂԱՐՇԱԿ

Տորքի անունը շատ հռչակուեցաւ, մինչև
Վաղարշակ թագաւորին ականջը հասաւ:

Վաղարշակ իր մօտ կանչեց Տորքը որ տես-
նէ զայն և պարզեներ տայ անոր:

Տորք գնաց Հայոց թագաւորին մօտ: Ան
ուսը առած էր մեծկակ ծառ մը, ծառին ճիւ-
ղերէն կախած էր երէններ. անոնց մէջ կար այծ-
եամ ու վայրի ոչխար, եղնիկ, եղջերու:

Երբ քաղաք Բտաւ ան, շարժուն աշտարակ
մը կարծեցին զայն: Ան գնաց թագաւորին քով:

Վաղարշակ շատ զոհ մնաց և զովեց զայն:

Տորք օր մը բլրաշափ ժայռ մը առնելով,
սկսաւ տաշել փորել փորփրել իր սուր եղունգ-
ներով. թագաւորին պէս արձան մը շինեց: Եւ
ի՛նչքան նման, ո՛րքան գեղեցիկ:

Թագաւորը ծիրանի հագած, բոլոր զարդե-
րով զարդարուած, զահի վրայ բաղմած, թաղը
զլուխը դրած, զաւազանը ձեռքը փառաւոր
մօրուքով:

Երբ թագաւորը տեսաւ, հիացաւ մնաց:

Շատ պատիւներ տուաւ անոր :

Տորքը անկէ ետք միշտ թաղաւորին քովն էր և անոր պահապանը: Պատերազմներու մէջ միշտ յաղթող էր ան :

Մորփիւղիկէսի հետ կռուած ժամանակ Տորքը Վաղարշակի զինուորներուն առաջնորդն էր:

Անոր նետած քարերը շատ զօրք սպաննեցին և վերջապէս փախցուցին Մորփիւղիկէսի զինուորները:

Իր այս քաջութեանը համար, Վաղարշակ Տորքը կուսակալ կարգեց իր աշխարհի արեւմտեան մասին վրայ:

Անոր տուաւ պէս պէս ընծաներ, մանեակ, զինդ (օղ), ապարանջան, պատուական քարերով մատանի, սամոյրէ խոշոր մուշտակ մը, հարիւր քսակ ալ ոսկի և արծաթ:

Տորքը երկար տարիներ խաղաղ կերպով կառավարեց իր իշխանութեան յանձնուած գաւառը:

Ո՛չ ոք կը համարձակէր անոր գաւառին մէջ չարութիւն ընել. գողութիւն կամ աւազակութիւն ընել. ամէնքն ալ կը վախնային Տորքէն և կը սիրէին, կը յարգէին զայն:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Վաղարշակ երբ լսեց Տարփի համբար ինչքան Տորք ինչքան նուր արաւ բողաւորին. Տորք ինչքան շինեց անգամ մը. Մորփիւղիկէսի պատերազմին աւետ Տորք ինչքան քան: Վա-

դարձակ ինչքան պատեցն տուաւ անոր:

ԻԶ. ԴԱՍ

ԱՐԳԱՐ ԵՒ ՅԻՍՈՒՍ

Սիրելի՛ աշակերտներս,

Այսօր ձեզի պիտի պատմեմ շատ հետաքրքրաւոր պատմութիւն մը: Մեր նախնիքները իրենց գրքերուն մէջ գրած են զայն:

Եղեսիա աղուոր և հին քաղաք մըն է: Հիմա կը կոչուի Ուրֆա:

Ժամանակին Եղեսիայի մէջ թագաւոր մը կար, որուն անունն էր Արգար: Արգար Հայոց թագաւորներուն ազգականն էր:

Արգարի ժամանակ Երուսաղէմի մէջ կ'ապրէր և կը քարոզէր Յիսուս: Անիկա հրաշքներ ալ կ'ընէր:

Օր մը Արգարի մարդիկը երբ Երուսաղէմ կը մտնէին, տեսնէին Յիսուսը և շատ զարմացան թէ՛ անոր խօսքերուն և թէ՛ գործած հրաշքներուն վրայ: Իրենց աչքերուն չէին հաւատար:

Երբ որ անոնք Եղեսիա դարձան, իրենց տեսածը պատմեցին Արգարի: Արգար երբ լը-

սեց շատ ուրախացաւ, որովհետեւ եօթը տարիէ ի վեր բորոտութեան մը բռնուած էր ու չէր կրնար բժշկուիլ: Բոլոր բժիշկներուն զե-

Աբգար քազաւոր

ղերը անօգուտ անցած էին:

Անմիջապէս նամակ մը գրեց Յիսուսին հետեւեալ կերպով.

« Լսեցի քու և քու բժշկութիւններուդ վրարայօք, դուն առանց զեղի կը բժշկես եղեր,

կոյրերուն աչքերը կը բանաս, կաղերը կը քալեցնես, բորոտները կը մաքրես, և բոլոր հիւանդութիւնները կը բուժես, մեռելներուն անգամ յարութիւն առնել կուտաս եղեր: Երբ որ այս բոլորը լսեցի, խորհեցայ սա երկուքէն մէկը կամ դուն Աստուած ես, երկինքէն իջնելով այդ բաները կ'ընես, կամ թէ Աստուծոյ որդի ես: Արդ, անոր համար գրեցի և կ'աղաչեմ քեզի որ ինծի գաս և բժշկես իմ հիւանդութիւնս: Լսեցի նաեւ որ Հրեաները կ'ողեն չարչարել զքեզ: Ես փոքրիկ և զեղեցիկ քաղաք մը ունիմ, որ մեր երկուքին կը բաւէ: »

Աբգարին պատգամաւորները Երուսաղէմ գացին և անոր նամակը յանձնեցին Յիսուսի: Քրիստոս նամակը կարդաց, և պատասխան սա նամակը գրեց.

« Երանի անոր որ կը հաւատայ ինծի թէ և զիս տեսած չէ: Դուն գրեր ես որ քու քով գամ եւ քեզ բժշկեմ: Ես պարտաւոր եմ կատարել իմ զործը. երբոր գործս լմնցնեմ, պիտի համբարնամ զիս զրկողին քով: Երբ որ համբարնամ քեզի պիտի զրկեմ իմ աշակերտներէս մէկը որ քու ցաւերդ բժշկէ: »

ՀԱՐՑԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Աբգար, ի՞նչ ճիւղացուցիւն ունէր. ի՞նչ իմացաւ. ի՞նչ գրեց Յիսուսի. Յիսուս ի՞նչ պատասխանեց:

յի Եղիշօժ ստեղծել : րառնտոտով Եղիմն ճգնի մսն
մտմդկիտն փորսովց ոյ դւսն Ժօգնով —

• Բրահմա՛ն մտե՛ծն

: րամն դւովրահտեւովմդ

ւս րա՛նդ դհրսրթտ մի փտտա՛ն, մէջ ճտրսմստտտա՛ն

Աղգիստն փորսովց ղգ առնով

մծ. յիշն փոսհնտ. մս րառնդմդ ոյնուհրտ փմտեւով
: մդգտտ ճտտ յո մդդ փրտդծտտտ ոսհնտ. փ

: Եղիշտի

յի Եղիմն Էմտ. յ, րառնտ. յի մտեւով մմգ : րա՛նով մդ
- րառ մր փրտդմ՛ն ղգ տփսդհգ րաիդ ոսհնտ. փ

: Գնսմտծ դւովրահգտտովմծ յ

հիշօժ մմտեւով մս , տփսդհգ Եղիմն մրտդծտտտ
ոսհնտ. փ, միհյ. յի դհմգդտմգկտն մի , րա՛նովմտտ

Ժդփիդդ Ժտդ Գրդդտտ դւովրահմտ, րառնդրահտթ
րառնդրահտթ, րառնդրահմտն յոստովց մս մմգ

: Դտտն մէջ ճտմդծ մս Գ դմգկտտտեւ Էմտ ոսհն

: Բտմի դւրտտի րառնդրահ

~ ճմն մմգկտտտեւ փոգմդ ոյնտտնովրդտ Բրահմն դւի
~ գմգ մի յի մրտտի փծ-սդճ մսդտ րառտ, դրտն Եղիշ

~ Դտտի միսյ. : մրդդն ճգնի մսդտ րառնտ. յի յոստովց

: մտդ

~ մմի մէջ մգդնով մս ճգնի Բրտայ : Երմտիդ մգտտով
~ Դտտի ճտտտդ դրահգն մնովմտիդ , մտտրտի Էմտծ

ճհյ. յի յիտտտրտմգ յոստովց մմգ մէջ ճգնովդ մի
~ Գր դհմգդդմստ. յոտեւտտեւ փմտեւով Գր դհմով

: Գտտն Բտմի մր փրտտի յոտի փիտտտտ

~ Դտտեւ , մմգկտտտեւ դւովմ. Գրն փոստտովմ. Դտտ րառնգ
տդհ մի : Դտտն մէջ դհմգծ միտ. յոտդ փոտտովց

ՈՍԿԵՆՈՍ ԿԳ յՈՒԺԺՈ

ՈՒՆ . ԿԳ

հիւանդութիւնը:

Թագէտս պատասխանեց.

— Եթէ Յիսուս Քրիստոսի՝ Աստուծոյ սրբիի հաւատաս, սրտիդ ուղածը պիտի կատարուին:

Աբգար ըսաւ.

— Ես հաւատացի Անոր և Անոր Հօրը. ատոր համար ուղեցի առնել իմ զինուորները և զաւ ջարդել հրեաները որ խաչեցին զանի:

Ասկէ ետք Թագէտս բժշկեց Աբգարի հիւանդութիւնը և քարոզեց քրիստոնէութիւնը, իր կրօնեց Աբգարը և բոլոր քաղաքը:

Աբգար եղաւ առաջին քրիստոնէայ թագաւորը:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Յիսուսի նամակը բերողին անունը ի՞նչ էր. Ո՞վ կ'ուզէր Յիսուսի պատկերը փաշտել. Յաջողեցա՞ւ. Յիսուս ի՞նչ ըսաւ. Համբարձումէն ետք ո՞վ դիպեց. Թագէտս ի՞նչ լսուով բժշկեց Աբգարը. Աբգար ի՞նչ եղաւ:

ԻԸ. ԴԱՍ

ԱԲԳԱՐ ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԿԸ ԳՐԷ

Աբգար երբոր հաւատաց Քրիստոսի, փափաքեցաւ որ ուրիշներն ալ իրեն պէս հաւատան անոր:

Ան նամակներ զրեց մէկ քանի մեծերու:

Նամակ մը զրեց Հռոմի թագաւոր Տիրերիոսին, այսպէս.

« Իմ տէրոջ Տիրերիոսին Հռովմայեցւոյ կայսրին՝ ողջօյն (բարեւ):

Գիտեմ որ դուն քու թագաւորութեանդ մէջ կատարուած ամէն բան կը գիտնաս, բայց ես ալ իբրեւ քու մտերիմդ, կ'ուզեմ գրել: Հրեաները խաչեցին Քրիստոսը առանց յանցանք ունենալու, անոր ըրած մեծամեծ բարիքներուն փոխարէն: Ան բազմաթիւ հրաշքներ գործեց մինչեւ անգամ մեռելները ողջնցուց:

Եւ գիտցիր որ այս զօրութիւնը մարդու զօրութիւն չէ, այլ Աստուծոյ: Անոր խաչուած ատենը արեւ խաւարեցաւ և երկիրը շարժեցաւ:

Ինքը երեք օր ետքը յարութիւն առաւ և երեւցաւ շատերուն: Ամէն տեղ հիմակ Անոր անունը կը քարոզուի իր աշակերտներուն կողմէ:

Արդ դուն գիտես հարկաւ թէ ի՛նչ պէտք է ընել Հրեաներուն՝ իրենց ըրածին փոխարէն: Անշուշտ բոլոր երկիրներուն կը գրես որ երկրպագեն Քրիստոսի իբրեւ ճշմարիտ Աստուած: Ողջ եղիր: »

Աբգար նամակ մըն ալ զրեց Պարսից թագաւորին, որուն անունն էր Արտաշէս:

«Իմ եղբորս Արտաշէսին՝ Պարսից թագաւորին՝ բարեւ:

Դիտեմ որ մինչեւ հիմակ լսած ես Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ որդիին վրայ: Հըրեաները խաչեցին զԱնիկա, յարութիւն առաւ և իր աշակերտները զրկեց ամէն կողմ որ քարոզեն:

Անոր աշակերտներէն մէկը Սիմոն անունով եկած է քու երկիրդ: Արդ փնտռել տուր և դտիր, ան կը բժշկէ ձեր մէջ եղած բոլոր հիւանդութիւնները եւ կը սորվեցնէ ամէն բան: Դուն պիտի հաւատաս անոր խօսքերուն: Ես կը փափաքեմ որ ինչպէս մարմինով իմ ազգականս ես, նոյնպէս հոգիով ալ իմ ազգականս ըլլաս:

Այսպիսի նամակներ սերիշ թագաւորներու ալ զրեց Աբգար և աշխատեցաւ որ բոլոր մարդիկ քրիստոնեայ ըլլան, հաւատան Քրիստոսի:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Աբգար որո՞ւ նամակներ գրեց. Ի՞նչ քաւ. Ուրի՞ւ որո՞ւ գրեց. Յիսուսի ո՞ր աշակերտը ցացեր էր Պարսկաստան:

ԻԹ. ԴԱՍ

ԹԱԴԵՈՍ ԵՒ ՍԱՆԴՈՒԽՏ

Թադէոս առաքեալը Աբգարը և բոլոր եղբայրացիները քրիստոնեայ դարձնելէն ետք, մտաւ Հայաստան:

Հայաստանի մէջ կ'իշխէր Սանատրուկ անուն հայ իշխանը:

Սանատրուկ լսելով Աբգարի հաւատալը, և տեսնելով որ Թադէոս հրաշքներ կը գործէ, հաւատաց: Անոր աղջիկը Սանդուխտն ալ հաւատաց եւ ամէնքն ալ մկրտուեցան:

Բայց քանի մը տարի ետքը Սանատրուկ ուրացաւ քրիստոնէութիւնը, որովհետեւ վախցաւ իր իշխաններէն, որոնք քրիստոնեայ չէին եղած:

Սանատրուկ տեսնելով որ իր Սանդուխտ աղջիկը չուրանար, բարկանալով հրամայեց բոլոր քրիստոնեայ մնացողները սպաննել և իր աղջիկն ալ բանտարկել տուաւ:

Թագաւորին կողմէ զրկուեցաւ իշխան մը, որ Սանդուխտը համոզէ քրիստոնէութիւնը թողուլ: Բայց այդ իշխանն ալ իր յիսուն ըն-

կերներով հաւատաց:

Այն ատեն Սանատրուկ զայրացաւ և հրաման ըրաւ սրէ անցնել բոլոր հաւատացեալները եւ թաղէոս առաքեալը:

Անոնք ամէնը նահատակուեցան Արտազի դաշտին մէջ: Ս. Թաղէոս հրաշքով ազատուեցաւ:

Սանատրուկ հրաման ըրաւ որ իր աղջիկն ալ սպաննեն: Ս. Սանդուխտ նահատակուեցաւ կուրծքէն վիրաւորուելով:

Թաղէոս երեք օր ետքը բռնուեցաւ: Նախ զաղաններու առջեւ նետեցին զայն, բայց զաղանները վնաս մը չհասցուցին անոր:

Յետոյ հնոց մը վառեցին և մէջը նետեցին, սակայն Ան ողջ մնաց: Այն ատեն շատերը հաւատացին:

Բայց թագաւորը բարկանալով հրաման ըրաւ անմիջապէս սպաննել: Ս. Առաքեալը նահատակուեցաւ սուրով:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Սանատրուկ. Թաղէոս ո՞ւր գնաց. Ո՞վ հաւատաց եւ Քրիստոնէայ եղաւ. Սանատրուկ ինչո՞ւ ուրացաւ. Ի՞նչ հրամայեց. Ի՞նչ արեւմտեան ինչո՞ւ զրկուեցաւ բանս. Ի՞նչ եղաւ ինքն ու Սանդուխտ ու Թաղէոս ի՞նչպէս մեղցուցին:

ԻԺ. ԴԱՍ

ԱՐՏԱՇԷՍ ԵՒ ՍԱԹԵՆԻԿ

Թաղէոս առաքեալը Հայաստանի մէջ քարոզեց քրիստոնէութիւնը: Շատեր ընդունեցին նոր կրօնքը: Բայց Արգարի մեռնելէն ետք ըսկըսան նորէն իրենց հայրենի աստուածները պաշտել:

Այդ ժամանակները Հայաստանի մէջ թագաւորական զահը բարձրացաւ Արտաշէս Բ.:

Արտաշէս շատ խելացի, քաջ եւ շինարար թագաւոր մը եղաւ: Իր անունով քաղաք մը շինեց և կոչեց Արտաշատ:

Հայաստանը պաշտպանեց թշնամիներուն դէմ և ամենուն ալ յաղթեց: Երկիրը շէնցուց և խաղաղեցուց:

Արտաշատը շինուելու, աւարտելու վրայ էր երբ Հայաստանի հիւսիսային կողմէն Ալանները յարձակեցան Հայոց վրայ: Ալաններուն միացած էին նաեւ ուրիշ ազգեր ինչպէս Վրացիները և Կովկասի լեռնականները:

Արտաշէս երբ իմացաւ որ այդ արշաւողները եկեր տարածուեր են հայ գիւղերուն եւ պաշտերուն մէջ, ամէն չարիք կը հասցնեն, կը

։ զվի դմով լիվնեա
մկ հգեա զհրմօն վիվզգլտոն ու մմմմնդ մսդ
աո հգիտնմտ տտեղն ։ ադհ մսդտ Լոդտդորստ
հգեւոյ ։ Բոմի զտգլխահգեդե մսդտ րոնմօն
ո լիվզգլտոն րոնգա ։ րոնիդ մծմգեդ զվտգե
։ մմգծոսոյ զրստտոյ միտ իսլգոն հշտամոն

։ րգլվր րամգեեա շոծ րահմդ սգեզ
մի զվթրստոն զտկտդգտմրտ իստոն

։ զգղջմտն վմգե յտի զգղ
մնսդր զվեմս մր վճոծ Նվմս մս զրամգղեոն
։ ւմն ։ հլմտի մի հթվոն ։ հլմտդն զվմտտաւտ
։ տծմտ Բտգշտեդ րամգղջտոն ։ զգլ զվտտատե
եւտ մրահդ ։ զվեեա շոծ հտդտոն մվնգլտոն
մս ։ սհշտամոն շոծ իս ։ յգտմի վեդգ ։

։ հգշտն րոնսլվր վտտեմտոյ ։ իսլտոդի
Բոմի մր վմտծ մզմտն ։ մծմգեդ վտգե րոնգա
։ օր կվզգլտոն մմմսծ զրեա կտդտոյ ու զլոն

։ Լգղջմտն Բոտտոգ ու վմգե զգլմ յտի ու
զլտն Լգղջտոն յտի մտդտտոն ու ու զտեա զվմ
։ ստեոյ Լգիտնմտ իսդտրմտն կգր Ն ։ ս մգեւա
մհշ մս մհ ճոնտիմտն զտծդլտ սհշտամոն
։ հիտնմտ տտեա ումեմս ու ժդտոն մգղյտիգմտն
րամտմ ։ մմվիմդ հստաշ զվիտնմտն ։ ժհմմդ
մմգղջվմտն րամգղջտոն ժտգ հիտ մս ժդգտտա
։ ստա ժդվտն լհր մգր իսլգղն յրեմդ ։

։ րոն ու Բոմ
զվթրստոն մս վսհշտամոն հգիտնտա ։ Լգ
։ տեա րոնգրտեմտ մմստեոյ րամգղջտոն

Արսեսու եւ Արսեսու

։ մծսղ զվսհշտամոն րոնիվ վմգե Լո
զտեա վմստեոյ րամգղջտոն ։ զտմտն մրեա
ստի զվտգե մտի ու զգղջմտտոն վսհշտա
։ տն զտեա րոնիվ մմգղջտոն ու մմգղջտոն

։ հգլոծ Բոմի
հգղտ ու հգիտն ։ ժմօն րվթտոն ու հիտն
։ տն ։ մմգղջտոն րոնտոն ։ տն վտտտաւտ զգլտոն

Ալաններու թագաւորը ընդունեց և Սաթենիկը մեծ հանգչսով Արտաշէսի բանակը տարին:

Հարսնիքը շատ փառաւոր եղաւ: Հարսին վրայ մարգարիտներ կը նետէին, իսկ փեսային վրայ ոսկի անձրեւ կը թափէին: Սաթենիկը եղաւ Արտաշէսի ամենէն սիրելի կինը:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ — Ո՞վ էր Արտաշէս. ի՞նչ գործեր րաւ, ի՞նչ շինեց. Ալանները Հայաստանի ո՞ր կողմը կը բնակէին. ի՞նչ քրիմ. Ո՞վ գերի ինկաւ. Սաթենիկ ի՞նչ րաւ. Արտաշէս Սաթենիկը ի՞նչ ի՞նչ րաւ. Հարսնիքին ի՞նչ կը նետէին:

Լ. ԴԱՍ

ԱՐՏԱՇԷՍԻ ՄԱՀԸ ԵՒ ԹԱՂՈՒՄԸ

Սաթենիկի և Արտաշէսի ամուսնանալէն ետք Ալանները և Հայերը բարեկամ եղան իրարու: Հայաստանը խաղաղեցաւ: Հայերը ամենքն ալ սկսան իրենց գործերով զբաղիլ:

Ժողովուրդը շատ սիրեց Արտաշէսն ու աւսոր գեղեցիկ տիկինը՝ Սաթենիկը:

Արտաշէս բազմաթիւ որդիներ ունեցաւ Սաթենիկէն, որոնց ամենէն մեծը Արտաւազդ կը կոչուէր:

Արտաշէս երկար տարիներ խաղաղ կեր-

պով իր երկիրը կառավարելէ ետք, անգամ մը զիւզ մը կը գտնուէր, ծանր կերպով հիւանդացաւ: Այդ զիւզը Հայաստանի մէկ ծայրը կը գտնուէր: Արտաշէս իր մայրաքաղաքէն, իր պալատներէն հեռու գտնուելուն համար կարօտով կը յիշէր իր որսերն ու թագաւորական աօնախմբութիւնները, իր քաղաքներէն արշալոյսին բարձրացող ծուխը, նաւասարդի ուրախ առաւօտը, և կ'ըսէր.

Ո՞տայր ինձ գծուի ծխանի,
Եւ գառաւօն նաւասարդի,
Զվազելն եղանց եւ զվազելն եղջերուաց:
Մօք փող հարուօք եւ քմրկի հարկանէօք,
Որպէս օրէն է քաղաւորաց.

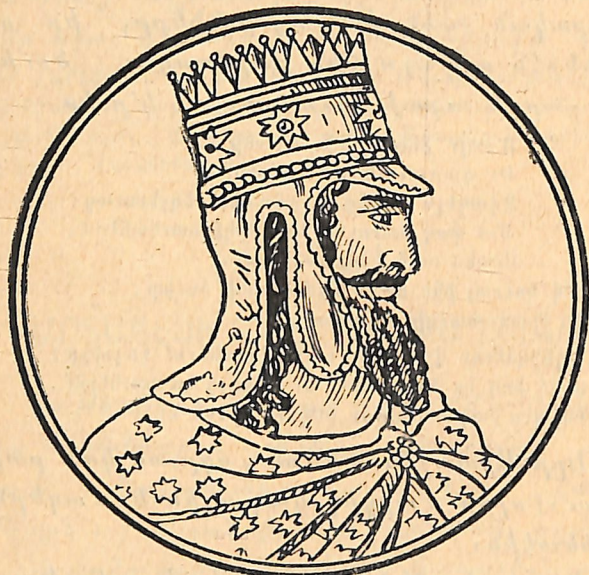
Ո՞վ կուտայ ինձ որ տեսնեմ ծխանի ծուխը,
Եւ նաւասարդի ոռաւօտը,

Եղնիկներու վազվզել ու եղջերուներու բոցիւր:
Մօք փող կը հնչեցնէինք եւ քմրուկ կը զարնէինք,
Ինչպէս քաղաւորներու սովորութիւնն է

Երբ Արտաշէս մեռաւ, ողբ ու կոծ բարձրաձաւ: Բոլոր մարդիկ կուլային և մազերն ին կը փետէին:

Տխուր և մեծ թափօր մը կազմուեցաւ: Դագաղը ոսկեղէն էր, մէջի բարձն ու անկողինը՝ բեհեզէ, հագած էր ոսկեթել հանդերձներ, զլուխը թագ: Դագաղին քովէն կ'երթային իր որդիներն ու ազգականները, զինուորական պաշ-

տօնեաներն ու նախարարները: Առջեւէն պղնձէ փողեր կը հնչեցնէին . իսկ ետեւէն կուգային սեւազգեստ կիներ, որոնք բարձր ձայնով, երբեմն մինակ, երբեմն խումբով ողբեր կ'երգէին և կը զովէին Արտաշէսի գործերը: Ետեւէն կուգային անհամար ժողովուրդը:

Արտաշէս Աւիսահակալ

Այսպէս փառաւոր հանգէսով տարին ու գերեզման դրին:

Իր կիներն ու մտերիմները, ժողովուրդէն

շատեր այնչափ կը սիրէին իրենց թագաւորը, որ երբ գերեզման կ'իջեցնէին զագաղը, իրենք ալ կամաւոր մահով վերջ դրին իրենց կեանքին ու միասին թաղուեցան:

ՀԱՐՑԱՐԱՆ.— Արտաշէսի օրով ժողովուրդն ի՞նչպէս ապրեցաւ: Արտաշէսի մեծ տղուն անունը ի՞նչ էր: Արտաշէս ո՞ր հիւանդագաւ: ի՞նչ րսաւ հիւանդացած ասէնք. Թադուսը ի՞նչպէս կա. տարուեցաւ: Դագաղին բովէն եւ աղջեւէն որո՞նք կ'երթային, ետեւէն որո՞նք: Թադուսը ասէնք ի՞նչ պատահեցաւ:

ԼԱ. ԴԱՍ ԱՐՏԱԽԱԶԴ

Արտաշէսի որդին Արտաւազգ երբ որ մեծցաւ չար և հպարտ մէկը եղաւ: Նա չէր ուզեր որ իր միւս եղբայրները սիրելի ըլլան իրենց հօրը: Շատ նախանձոտ էր:

Արտաւազգ տեսաւ նաեւ որ իր հօրը մեռած ժամանակ բոլոր ժողովուրդը տրտում ու տխուր է: Անոնք բնաւ չէին մխիթարուեր Արտաւազգի վրայ նայելով:

Նա շատ ցաւ զգաց և սկսաւ ինքնիրենը մտածել:

Բայց երբ տեսաւ որ շատերը ինքզինքնին

կը զոհէին Արտաշէսի գերեզմանին վրայ,
բարկացաւ և խօսքը իր հօրը ուղղելով զո-
չեց:

Մինչ դուք գնացեալ գերկիրս ամենայն րնդ քեզ տարաւ
դես տեղակացս ո՞րպէս քաջաւորեմ:

Ահա դուն զացիր ու ամբողջ երկիրը քեզ
հետ տարիր, ես աւերակներուն վրայ ի՞նչպէս
թագաւորեմ:

Այն ժամանակ, կ'ըսեն թէ, Արտաշէսի
գերեզմանէն ձայն մը ելաւ. որ անիծեց Ար-
տաւազդը, ըսելով:

Դու յորս հեծցես
յԱզաս ի վեր ի Մասիս,
զՔեզ կալցին քաջ,
Տարցին յԱզաս ի վեր Մասիս,
Անդ կացցես եւ գլոյս մի տեսցես:

— Երբ որսի ելնես Ազատ Մասիսի վրայ,
քաջերը (լեռներու ոգիները) բռնեն քեզ և
տանին վեր, ազատ Մասիսի վրայ, այնտեղ
մնաս և լոյս չի տեսնես:

Իրաւցնէ օր մը, երբ որսորդութեան ե-
լած էր, յանկարծ իր ձիով խորունկ անդունդ-
մը գլորուեցաւ և անհետացաւ:

Կրսեն թէ քաջերն զայն շղթայի զարկած
և բանտարկած են մութ այրի մը մէջ:
Արտաւազդի երկու հաւատարիմ շուները շա-
րունակ կը կրծեն անոր շղթաները: Երպէսզի

մաշի և նա ազատուի:

Ինքն ալ կ'աշխատի փրցնել իր կապանքնե-
րը, որպէսզի դուրս ելնէ և աշխարհը տակն
ու վրայ ընէ:

Արտաւազդ անդունդը կը գլորի

Բայց անոր շղթաները միշտ կը հաստնան
երկաթագործներուն մուրճի ձայնէն: Ատոր
համար հայ երկաթագործները կիրակի օրերն
ալ երեք չորս անգամ իրենց մուրճերը սալին

վրայ կը ծեծեն, որ Արտաւազդի շղթաները
զօրանան:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Արտաւազդ ի՞նչպէս մէկն էր եւ ի՞նչ րաւ.
Հօրք մեռած ասէն ի՞նչ րաւ. ի՞նչ պատասխան առաւ. ի՞նչ
նա՞ւ. ի՞նչ կ'ըսէն մեր պապեր. Գարիկները ի՞նչ կ'ընէն կիրա-
կի օրեր, ինչո՞ւ:

ԼԲ. ԴԱՍ

ՏՐԴԱՏԻ ՔԱԶՈՒԹԻՒՆԸ

Հայոց նշանաւոր թագաւորներէն մէկն էր
Տրդատ: Տղայութեան ժամանակ Սասունցի Դա-
ւիթին և Մհերին նման քաջ էր:

Դեռ պզտիկ էր Տրդատ, քայքայ քաջ ձի հեծ-
նել գիտէր: Ամէնէն անսանձ ձին անգամ կը
հնազանդեցնէր: Լաւ զէնք կը գործածէր և ա-
ղէկ նշանաւորութիւն ունէր:

Մեր պատմիչները կ'ըսեն թէ՛ անգամ մը
Տրդատ երկու վայրենի ցուլի հետ կռուելով,
երբ սոսկալի կենդանիները իր վրայ յարձա-
կեցան, ուժով բռնեց անոնց եղջիւրներէն ու
այնպէս մը ցնցեց որ եղջիւրները տեղէն ելան:

Ուրիշ անգամ մըն ալ, կառք վազցնելու
մրցումի միջոցին, Տրդատի հակառակորդը այն-

պէս ճարպիկ վարուեցաւ որ Տրդատ իր կառ-
քէն վար ինկաւ, նա բարկացաւ և վազեց իր
մրցորդի կառքին ետեւէն. վերջի անիւներէն
բռնեց և կառքը կեցուց: Բոլոր ներկաները
զարմացան և ծափահարեցին:

Տրդատ թագաւորը ըլլալէ առաջ Հռովմա-
յեցւոց թագաւորին քով թիկնապահ (թագաւո-
րի պահապան) էր: Նա շատ կը յարգէր իր մեծը:

Անգամ մը երբ Հռովմայեցիները պատե-
րազմ կ'ընէին, սով եղաւ: Մինչեւ անգամ ձիե-
րուն խոտերը պակսեցան: Այն ժամանակ հը-
ռովմայեցի զինուորները սկսան իրենց մեծե-
րը սպաննել: Թագաւորն ալ պիտի սպաննէին,
քայքայ Տրդատ պաշտպանեց զայն:

Երբ պարիսպներով պատած քաղաքի մը
առջեւ հասան, Տրդատ պարիսպներէն վեր ելաւ,
ու ետեւը գտնուած խոտի զէղերը պահապան-
ներուն և էշերուն հետ մէկտեղ սկսաւ դուրս
նետել: Ամէնքն ալ զարմացան:

Օր մըն ալ Հռովմայեցւոց թագաւորին
տեղ ինքը մինակը կռուեցաւ ուրիշ թագաւո-
րի մը հետ և զայն բռնելով բերաւ իր պետին:

Այսպէս Տրդատ նշանաւոր էր իր քաջու-
թիւններով:

ՀԱՐՅԱՐԱՆ. — Ո՞վ էր Տրդատ. ի՞նչպէս մէկն էր. Վայրի

ցուլերուն ի՞նչ քաւ • Կառնով մրցած ասէն ի՞նչ եղաւ • Ի՞նչպէս
խոս նարեց • Ո՞վ պատկանեց եւ ո՞րաւ դէմ կռուցաւ.

ԼԳ. ԴԱՍ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԿՈՐԻԶ
ԵՒ ՏՐԴԱՏ

Տրդատ իր անձնուիրութեան և հաւատարմութեան համար շատ սիրելի եղաւ Հռովմայեցւոց թագաւորին, որ մեծ փառքով Հայաստան զրկեց զայն:

Տրդատ նախ եկաւ Մաժակ կամ Կեսարիա:

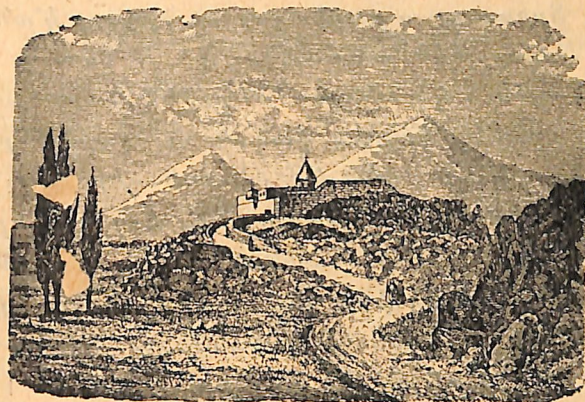

Անանիոս տիկինին գլուխը
Հոն մեծ պատիւներով ընդունեցին զինքը

Նախարարներն ու ժողովուրդը: Կեսարիայէն
մեծ թափօրով և փառքով մտաւ Հայաստան:

Երբ որ Երիզա հասան, Տրդատ հրամայեց
որ մեծ պատիւներ տան և զոհեր մատուցա-
նեն Անահիտ աստուածուհիին:

Անահիտ աստուածուհին Հայերուն մեծ

Խոր Վիրապի վանքը

աստուածներէն մէկն էր: Մեր պապերը կը հա-
ւատային թէ՛ ան՝ մեծ տիկինն է, մեր աղօթին
փառքն ու ապրեցնողն է, Ան բարերար է. անով
է որ Հայոց աշխարհքը կ'ապրի և կենդանու-
թիւն ունի:

Տրդատի զրազիրն ու թիկնապահն էր Գրի-

զոր անունով մէկը: Երբ Տրդատ հրամայեց Գրիգորին ալ որ ծաղկեպտակ մը տանի Անահիտ տիկինին տաճարը, Գրիգոր մերժեց, ըսելով

— Ես չեմ կրնար պաշտել այնպիսի աստուած մը որ ոսկիէ և թանկագին քարերէ շինուած է. ես կը պաշտեմ ճշմարիտ Աստուածը, որ երկինքն է: Ես քրիստոնեայ եմ:

Տրդատ շատ բարկացաւ որ Գրիգոր կ'անարգէ Հայոց մեծ աստուածունհին և ըսաւ:

— Գուռ կ'անարգես մեր մեծ աստուածունհին, որ մեր երկրին փառքն ու պարծանքն է: Ուրիշ թագաւորներն անգամ կը պաշտեն զայն, դուն չես ուզեր անոր երկրպագել:

Այս ըսելով հրամայեց որ չարչարեն զայն: Ս. Գրիգոր իր կրած բոլոր չարչարանքներուն մէջ հաստատուն մնաց իր հաւատքին վրայ և չուրացաւ իր կրօնքը:

Տրդատ երբ իմացաւ թէ իր հայրը ըսպաննող նախարարին տղան է Ս. Գրիգորը մահապարտներու բանտը՝ Արտաշատի Խոր Վիրապը նետել տուաւ: Խոր Վիրապը ողջ չէին մնար, անօթի կը մեռնէին:

Խոր Վիրապի այդ բանտին տեղը հիմակ եկեղեցի և վանքը շինուած է:

բաղա՛ր եկան. ե՛սն ո՞ւր. Ի՞նչ հրաման քաւ. Ս. Գրիգոր ինչո՞ւ մեծեց ծաղկեփունջ նուիրել. Տրդատ ի՞նչ ըսաւ. Ս. Գրիգոր որո՞ւ որդի էր. Տրդատ երբ իմացաւ ո՞ւր նետել տուաւ:

ԼԴ. ԴԱՍ

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԵՒ ԳԱՅԻԱՆԷ

Ս. Գրիգոր Խոր վիրապին մէջ չմեռաւ, որովհետեւ կին մը ամէն օր զաղտնի հաց կը տանէր կը ձգէր անոր: Ս. Գրիգոր հոն մնաց 14 տարի:

Երբ այդ տասն և չորս տարիները լմընցան, լուր ելաւ թէ քանի մը քրիստոնեայ կոյսեր եկեր են մայրաքաղաքին մօտերը:

Տրդատ երբոր իմացաւ անմիջապէս հրաման ըրաւ բռնել այդ կոյսերը և սպաննել՝ եթէ քրիստոնէութիւնը չուրանան:

Ս. Գրիգոր Խոր վիրապը ձգուելէն ի վեր Տրդատ կը հալածէր Քրիստոնեաները ատոր համար այդ տեսակ հրաման մը տուաւ:

Այդ քրիստոնեայ կոյսերը Աստուած պաշտելու համար իրարու քով եկած էին և կը ճգնէին այդի մը մէջ: Իրենց գլխաւորներն

էին Ս. Գալիանէ և Ս. Հռիփսիմէ:

Այդ կոյսերէն մէկը զիտէր ապակիէ ուլունքներ շինել, անոր շինած ուլունքները կը ծախէին և ատով կը կերակրուէին:

Ս. Հռիփսիմէն ամէնէն պեղեցիկ աղջիկն էր անոնց մէջ:

Երբոր իմացուեցաւ անոնց կեցած տեղը, անմիջապէս պահապան զինուորներ շրջուեցան: Ս. Հռիփսիմէի գեղեցկութիւնը տեսնելով ամէն մարդ կը հիանար:

Տրդատ երբ իմացաւ Անոր գեղեցկութիւնը, հրամայեց որ պատիւով իրեն քով բերեն: Ազնիւ, սիրուն և թանկագին զգեստներ տարին, որ Հռիփսիմէ զարդարուի և թագաւորին առջեւը ելնէ:

Շատ մը իշխաններ և նախարարներ դացին կոյսերուն կեցած տեղը, որպէսզի փառաւոր հանդէսով Ս. Հռիփսիմէն պալատ տանին. որովհետեւ Տրդատ ուզեց իրեն կին առնել զայն:

Բայց կոյսերը չուզեցին երթալ: Սուրբ Հռիփսիմէ ըսաւ.

— Մեծութիւնն ու հարստութիւնը չեն կրնար մեզի յաղթել, հալածանքը մեզի արժէք չունի: Մենք չենք փոխեր մեր անցաւոր կեանքը յաւիտենական կեանքին հետ: Ո՛չ,

ո՛չ, մենք չենք զար:

Եւ սկսան ամէնքն ալ ողբալ, կոծել և աղաղակել:

Տրդատ իմանալով որ Ս. Հռիփսիմէն չուզեր պատիւով գալ, հրաման ըրաւ բռնի բերել զայն և իր սենեակը առաջնորդել: Այն տեսն սկսան քաշկռտելով քաղաք տանիլ:

Տարին ու թագաւորին սենեակը մտցուցին: Տրդատ ներս մտաւ որ համոզէ զայն:

Երբ թագաւորը Ս. Հռիփսիմէին զտնուած սենեակը կը մտնէր, իր պալատին մէջ և թէ դուրսը՝ քաղաքին մէջ ամէն մարդ սկսաւ ուրախանալ և հարսնիքի հանգէսներ ընել:

Բայց Ս. Հռիփսիմէն ամուր մնաց իր հաւատքին վրայ: Կարեւորութիւն չտուաւ՝ Տրդատի խոստումներուն և պատիւներուն: Մերժեց առաջարկը և չուզեց անոր կինը ըլլալ: Աւելի լաւ կը սեպէր մեռնիլ քան թէ կռապաշտ թագաւորի մը կինն ըլլալ:

Տրդատ տեսնելով որ անկարելի է համոզել, ոչ անուշ խօսքերով և ոչ սպառնալիքներ ընելով, հրամայեց որ Գալիանէն ներս տանին և սաիպեն զայն՝ համոզել Ս. Հռիփսիմէն:

Ս. Գալիանէ ներս մտնելով փոխանակ համոզելու որ Տրդատի առաջարկը ընդունի, ըսաւ.

— Բաջալերուէ՛ , ամո՛ւր կեցիր սիրելի աղ-
ջիկս , միտքդ բեր^ա տուած խրատներս , մի՛
մոռնար զանոնք :

Տրդատ երբ իմացաւ Գալիանէի աղբակէս
խօսիլը շատ բարկացաւ . հրաման ըրաւ չար-
չարել զայն :

Հրամանը կատարուեցաւ :

Ս . Հռիփսիմէ քաջալերուեցաւ և զօրացաւ :
Փախաւ պալատէն և Ս . Գալիանէի հետ գնաց
իրենց միւս ընկերներուն քով :

Երբ կոյսերը կ'ուրախանային և աղօթք-
ներ կ'ընէին վրայ հասան Տրդատի զրկած իշ-
խաններն ու դահիճները :

Անոնց առջեւէն կուգային վառուած ջա-
հեր բռնած մարդեր :

Անմիջապէս յարձակեցան , կապեցին Ս .
Հռիփսիմէի ձեռքերը ետին և կ'ուղէին անոր
լեզուն կտրել : Իսկ նա իր կամքովը բերանը
բանալով լեզուն դուրս կը հանէր :

Անկէ ետքը անոր զգեստները հանեցին ,
մերկացուցին և զետինը չորս ցից տնկելով՝ ոտ-
քերը ձեռքերը անոնց կապեցին ու պրկեցին :

Սոսկալի չարչարանքներ տուին : Անոր
մարմինը ալրեցին կրակով . փորին վրայ մեծ
մեծ քարեր զրին . աչքերը փորեցին և յետոյ

անոր մարմինը կտոր կտոր ըրին :

Ս . Հռիփսիմէի հետ մեկտեղ սպաննեցին
երեսուներկու հոգիներ : Յետոյ սպաննեցին Ս .
Գալիանէն սոսկալի չարչարանքներ տալէ վերջ :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ .— Ս . Գրիգոր Բանի^օ արի մնաց խոր վ. վրային
մէջ . վերջին արին ի՞նչ պատահեցաւ . Կոյսերուն մեծը ո՞վ էր .
Ի՞նչպէս կ'ապրէին այդ կոյսեր . Ս. մեկն գեղեցիկը ո՞վ էր . Տր-
դատ իմանալով Ս . Հռիփսիմէի գեղեցկութիւնը ի՞նչ հրամայեց .
Եկա՞ւ ան . Ի՞նչպէս արին Բաղամ . Տրդատ ի՞նչ քրտ . Հռիփ-
սիմէ ինչպէս անդեցա՞ւ . Գալիանէն ի՞նչ խրատ տուաւ . Հռիփսիմէն
ի՞նչպէս սպաննեցին :

ԼԵ . ԴԱՍ

ՏՐԴԱՏ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ

ԿԸԼԼԱՅ

Տրդատ բարկանալով հրաման ըրած էր
որ Ս . Հռիփսիմէն և անոր ընկերները ըսպան-
ներն , բայց ետքը զղջաց , ցաւեցաւ :

Ս . Հռիփսիմէի պէս գեղեցիկ , բարի աղ-
ջիկ մը մեռցնել տուած ըլլալուն համար իր
սիրտը շատ ախուր էր :

Ատոր համար Տրդատ սոսկալի հիւանդու-
թեան մը բռնուեցաւ , խեղազարեցաւ և կեն-
դանինքու պէս դուրսերը կը պտտէր :

Շատ բժիշկներու դիմեցին, շատ դեղեր
ու դարմաններ ըրին, բայց չկրցան բժշկել :

Տրդատի քոյրը Խոսրովիդուխտ գիշեր մը
երազ մը տեսաւ : Երազին մէջ լուսեղէն մարդ
մը գալով ըսաւ .

Խոսրովիդուխտ

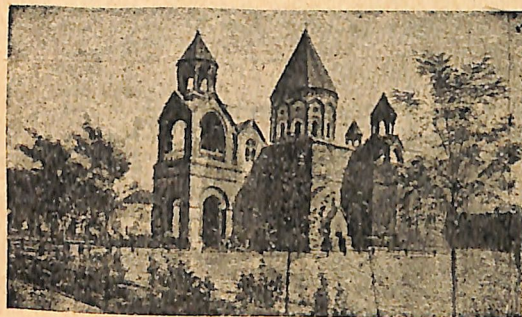
—Տրդատ թագաւորը և իր պալատական-
ները ուրիշ բանով չեն բժշկուիր եթէ ոչ Ս.
Գրիգորի միջոցաւ . մարդ զրկեցէք Արտաշատ,
բերել տուէք . Գրիգորը նա ամէնուր ալ
կը բժշկէ :

Երբ լսեցին Խոսրովիդուխտի երազը, ծի-

ծաղեցան ու ըսին .

—Դուք խենթեցեր ես, 14 տարի կ'ընէ
Խոսր Վիրապը ձգուած է ան, ի՞նչպէս կրնայ
ողջ մնացած ըլլալ :

Խոսրովիդուխտ դարձեալ երազ տեսաւ,
բայց չհամարձակեցաւ մարդու ըսել : Բայց երբ
երրորդ անգամ տեսաւ, մարդ զրկեցին Ար-
տաշատ . տեսան որ Ս . Գրիգոր կենդանի է :
Հանեցին, մաքրեցին և թագաւորին տարին :

Էջմիածնի Տաճարը

Ս . Գրիգոր աղօթքով բժշկեց թագաւորը
և անոր հետ մեկտեղ հիւանդացոյնները :

Քրիստոնէութիւնը քարոզեց անոնց : Բո-
լորն ալ մկրտեց : Տրդատ և Ս . Գրիգոր քան-
դեցին մեհեմանները և անոնց տեղ եկեղեցի-

ներ ու վանքեր հիմնեցին :

Ս. Գրիգոր հիմնեց նաեւ Ս. Էջմիածնի
տաճարը, ուր կը նստի Հայոց կաթողիկոսը :

ՀԱՐՑԱՐԱՆ .— Ս. Գրիգոր բանի՞ տարի մնաց իւր վիրա-
պին մէջ . Տղայս ի՞նչ էղաւ . Խոստովիդուխս ո՞վ էր եւ ի՞նչ
եղաւ . Հաւատացի՞նք անոր . Բանի՞ անգամ երազ տեսաւ . Ի՞նչ
ըրին . Ս. Գրիգոր բժեղե՞ց . Մեհեանները ի՞նչ ըրին :

Վ Ե Ր Ջ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0413521

ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՆ, Տարրական Ա.	16	Լէվա
” ” ” Բ.	16	”
” ” Միջին Ա.	22	”
” ” ” Բ.	25	”
ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՆ, Համառոտ	40	”
ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՆ	15	”

ՄԱՇԹՈՅ

ԿՐՕՆԻ ԳԻՐԻ Զին Ուխտի	20	”
” ” Նոր Ուխտի	30	”

Ճ Լէվա կ'արժէ մէկ ժր. ժրանք

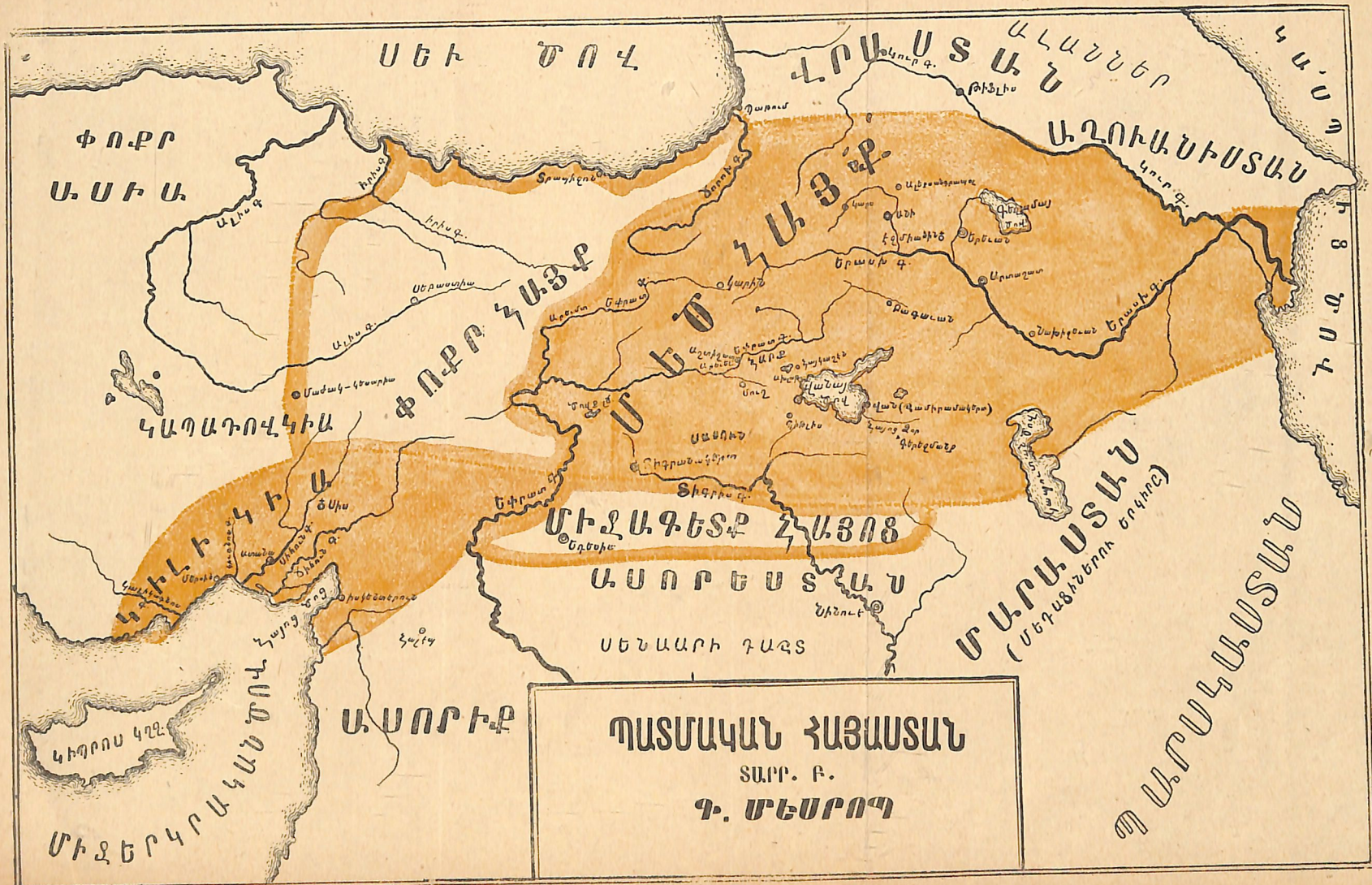
ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ

ԳՐԱՏՈՒՆ ՄԵՍՐՈՊ

Բաւովօ Սօֆիա

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Librairie „MESROB“
Pavlovo, Sofia
(Bulgarie)

ՍԵՒ ԾՈՎ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԱԼԱՆՆԵՐ

ԱՂՈՒԱՆԻՍՏԱՆ

ԿԱՍՅ

ՓՈՔՐ
Ա.ՍԻԱ

ԱԼՆԱ

Երևան

Տրապիզոն

Տոնուս

ՀԱՅԲ

Կոնստանդուպոլիս

Բիթլիս

Ալեքսանդրապոլ

Կոնստանդուպոլիս

Երևան

Արտաշատ

Երևան

Երևան

ԿԱՊԱԴՈՎԿԻԱ

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

ՓՈՔՐ ՀԱՅԲ

Արտաշատ

Երևան

Տոնուս

Տրապիզոն

Տոնուս

Տրապիզոն

Տոնուս

Տրապիզոն

Տոնուս

Տրապիզոն

Տոնուս

Տրապիզոն

Տոնուս

Տրապիզոն

Տոնուս

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆ

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

Մամուկ-Կոնստանդուպոլիս

ՄԻՋԱԳԵՏԻ ՀԱՅՈՑ

ԱՍՈՐԵՍՏԱՆ

ՍԵՆԱԱՐԻ ԴԱՅՏ

ՄԱՐԱՍՏԱՆ
(ՍԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ԵՐԿՈՑ)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՏԱՐԻ. Բ.

Գ. ՄԵՍՐՈՊ

